

DOĞU TÜRKİSTAN RAPORU VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Doç. Dr. Burhan KUZU*

I- DOĞU TÜRKİSTAN

1944-49 yılları arasında kurulan bu devlet Çin'in önce Japonya ile sonra da iç savaşıla uğraştığı yıllarda ayakta kalabilmiş kendini toparlayamayınca dağılmıştır. 1859'a kadar bağımsız kalan Doğu Türkistan 1863 ve 1933 yıllarında iki bağımsızlık denemesi daha geçirmiş; ancak hiçbirini uzun ömürlü olamamıştır¹.

Son yıllarda Çin'de yaşanan ekonomik liberalleşmenin, siyasi liberalleşmeyi beraberinde getireceği ileri sürülmekte ve bu görüş Sovyetler Birliği'nin dağılmasına dayandırılıyor ise de bu tahmin pek isabetli görünmüyor. Bir kerre, Çin'in nüfus yapısı Sovyetler Birliği'ninkine pek benzemiyor; ülkede 50 ayrı etnik grubun bulunduğu doğrudur. Ancak, 1 milyar 200 milyonluk Çin nüfusunun yüzde 90'dan fazlasını "Han" denen Çin'in asıl unsurunu oluşturan etnik unsur teşkil ediyor. Nüfus ülkenin doğusunda yoğunlaşmış, Doğu Türkistan ve Tibet'in yer aldığı Batı bölgeleri boş ise de yıllardır uygulanan asimilasyon politikaları doğrultusunda doğudaki nüfus zorla Batıya göç ettirilerek, bu bölgelerde çoğunluğun "Han"ların eline geçmesi için büyük çaba gösteriyorlar. Doğu Türkistanda, Uygur-Han oranı 2'ye 1 Uygurlar lehine ise de, örneğin İç Moğolistan'da yerel halkın 6 katı Han bölgeye yerleştirilmiştir. Aynı iskan politikası Tibet'te de sürüyor.

Çin'in resmi kaynaklarına göre Çin'de 20 milyon

* I.Ü. Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Bkz. Aksiyon Dergisi 22-28 Şubat 1997, Yıl:3 sy.116, s.45

müslüman vardır. Bunun 8 milyonu Uygur Türk'üdür. Doğu Türkistan'lılar ise kendi nüfuslarının 22 milyon olduğunu ileri sürüyorlar².

II- SON OLAYLAR NASIL BAŞLADI

Olaylar, Doğu Türkistan'ın Kuzey-Batısında yer alan Kazakistan sınırına 40 km. uzaklıktaki İli (Gulca) şehrinin kenar bir mahallesindeki Karadong-Karatepe mescitte başlamıştır. Kadir gecesi münasebetiyle küçük bir mescitte toplanan 30'un üzerindeki kadın Kur'an okurken, Çin Milis Güçleri buraya gelerek kadınları demir sopalarla döverek, yerde sürüklüyerek mescitten çıkarıp emniyet merkezine götürürler. Mahalle sakinleri emniyete giderek kadınların serbest bırakılmasını talep ederler. İçeriden, işkenceyle öldürülen üç kadının cesedini emniyet önünde toplanan 100 kişilik grubun önüne "işte istedikleriniz" diye atarlar. Bunun üzerine "Allahüekber" nidalarıyla galeyana gelen grup hemen oracıkta iki çin polisini linç ederek öldürürler ve şehir merkezine doğru yürümeye başlarlar³.

Olayın olduğu gece tüm mescit ve camilerde ibadet eden binlerce soydaşımız bu haber üzerine "Vatanga Azatlık", "Yaşasın Erkinlik" sloganları atarak şehir merkezine doğru yürüyüşe geçerler. Bu arada Kominist Partisi binaları ateşe verilir. Çin Milis Kuvvetleri alanda toplananların üzerine ateş açmaya başlar. Bunun üzerine meydana toplanan 5000 kadar kişi de karşı saldırıya geçer. Bu arada, 45 yıldır bağımsızlık ve özgürlük yanlısı yeraltında faaliyet gösteren Doğu Türkistan İslam Partisi ile Doğu Türkistan Halk Partisi mensupları

2 Ibid. Doğu Türkistan'ın tarihi ve mücadelesi konusunda bkz. FAKIOĞLU, O., Doğu Türkistan ve Varoluş Mücadelesi, Kurultay Gazetesi, 28.5.1997; GIRİTLİ, İ., Doğu Türkistan'da Etnik Karışıklık mı? Türkiye Gazetesi, Mart, 1997.

3 Bkz. Türk Hukuku Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2, sy.16, Mart 1997, s.22

devreye girerek, Kızıl Çin askerlerinin silahlı saldırısına karşılık gerilla usulü sokak savaşlarını başlatırlar.

4 Şubat 1997 gecesi başlayan çatışmalar 7 Şubat gününe kadar sürer. Sabah Gulca şehri merkezinden 196 mücahidin cesedi toplanır; 100'e yakın çin askeri öldürülmüş, 140 ağır yaralı tesbit edilmiştir. 1000 kadar soydaşımızın yaralı olduğu ve bunların tedavilerinin yapılmadığı gelen haberler arasında. 4-7 Şubat tarihleri arasında 3500'den fazla soydaşımız tutuklanarak temerküz kamplarına sevk edilmişlerdir⁴.

Örgüt mensuplarıyla yapılan bağlantıda tutuklananların hayatından endişe edildiği belirtilerek 8 şubat sabahı itibariyle tüm bölgede silahlı direnişi başlatma kararı aldıkları öğrenilmiş ve hepimizin bildiği gibi, 8 şubat sabahı İstanbul'da Çin Konsolosluğu önünde gösteri yapılmıştır. Gösterinin yapıldığı saatlerde bölgede resmen silahlı direniş başlamıştır. O gün bayram namazı kılmaları engellenmiş,, sadece başkent Ürümcir'de iki camide kılınmıştır. İstanbul'da yapılan gösteri, Doğu Türkistan'da duyulduktan sonra direniş örgütlerinin silahlı mücadelesine halk sopalara, taşlarla katılarak sokağa dökülmüşlerdir. "Yaşasın Türkiye", "Yaşasın İstanbul", "Yaşasın Türk'ün Birliği", "Yaşasın İslamın Vahdeti", "Yaşasın Atatürk", "Allahüekber" sloganları atarak halkımızı asimile etmek amacıyla bölgeye yerleştirilen, Çin göçmenlerinin evleri, dükkanları, arabaları, polis karakolları yakılmaya başlanmıştır. 9 Şubat'ta Karakaş, Guma ve Kargalık ilçelerindeki tüm çinli polis ve memurlar, şehir dışına sürülmüş, bu üç ilçe Çinlilerden temizlenerek "kurtarılmış bölge" olarak ilan edilmiştir. Bu üç ilçe Çin ordusu tarafından abluka altına alınmış durumda. 7 Şubat tarihi itibariyle İliçi ve Lop ilçeleri de Çinli asker ve polislerden arındırılmıştır⁵.

4 Ibid, s.23

5 Ibid

Bu arada, Çinli göçmenlerin buldukları arabalarla kuzeye doğru kaçtıkları haberi alınmıştır. Yaklaşık 4 bin kadar Çinli'nin Doğu Türkistan'ı terkettikleri bildirilmiştir.

Bu olaylar sırasında, Doğu Türkistanda, Doğu Türkistanı Çine bağlayan demiryolu hattı üzerinde direnişçiler tarafından bombalı saldırı yapılmıştır. Yer yer hatlar kesilmiştir. Kumul Vilayetine yakın bir noktada tren hattının geçtiği önemli bir köprü'nün havaya uçurulduğu haberi ulaşmıştır. Ayrıca, ülkenin Kuzeyini güneye bağlayan önemli bir geçidin dinamitlerle kullanılamaz duruma getirildiği, böylece Çin askeri birliklerinin hareket kabiliyetinin engellendiği haberi alınmıştır. Bu köprü'nün "Yedikuk Köprüsü" olduğu tesbit edilmiştir. 18 Şubat Sabahı mücahitler Tarım Toplama Kampı'na baskın yaparak 186 Çinli askeri öldürerek, kamta bulunan yüzlerce müslüman Türk'ü kurtarmışlardır.

III- DOĞU TÜRKİSTAN'DA İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Bölgede, 1949 yılından beri yoğun bir şekilde, insan hakları ihlali suçu işlenmektedir. İnsan hakkı ihlallerinin çoğunun baskıcı kanunlardan ve Çin hükümetinin resmi politikasından kaynaklandığı tesbit edilmiştir. Çin'deki göstermelik ekonomik yapılanma, ülkenin siyasi yapısına yansımış değildir. Çin'in büyük bölümü dünyadan kopuktur. İnsan hakları kuruluşlarının bölgede açık bir şekilde faaliyet göstermesi yasaktır. Sosyal eylemler, gereksizce ve insafsızca bastırılmaktadır. Çin hükümeti, "insan Hakları" konusu gelince uluslararası işbirliğinden adeta kaçmaktadır.

Binlerce rejim muhalifi insan hakları savunucuları, din adamları, sadece düşüncelerini ifade ettikleri için, cezaevlerinde, askeri çalışma kamplarında, gayri sıhhi şartlar altında tutulmaktadırlar. Bu durum Uluslararası Af Örgütü raporlarında mevcuttur. Nitekim, Doğu Türkistanda etnik

gruplara mensup olanların temel insan haklarının şiddetle bastırıldığı, çoğu zaman yargılanma olmaksızın tutuklandıkları, siyasi tutukluların ise uluslararası adalet standartlarından çok uzak olan yargılanmalar neticesinde uzun süre mahkum edildikleri, temerküz kamplarında ortaçağdaki gibi kürek cezasına tabi tutuldukları, mahkumların toprak üstünde ya da bir parça saman üzerinde yatırıldıkları, hatta tuvalet ihtiyaçlarını bile yemek kamplarına yapmaya zorlandıkları ve her yıl yüzlerce müslüman Türk'ün stadyumlarda bir şova dönüştürülerek idam edildikleri, uluslararası kuruluşların raporlarında belirtilmektedir.

Uluslararası Af Örgütü resmi raporuna göre komünist parti kontrolündeki "yargı" tek celsede ölüm kararı verebilmektedir. Doğu Türkistan'da yoğun olarak uygulanan "ölüm cezası" ise halkı sindirmek için yaygın ve keyfi olarak infaz mangaları önünde gerçekleştirilmektedir. Bu kararlar verilirken suçun tesbiti cihetine gidilmemektedir.

Bütün bunların dışında Türk-Müslüman hamile kadınları zorla evlerinden alınıp, gayri sıhhi şartlar altında tavuk kesercesine kısırlaştırma ve toplu kürtaj ameliyatları yapıldığı, kota fazlası doğan bebeklerin ana karnındayken veya doğar doğmaz öldürüldükleri tesbit edilmiştir. Keza, infazı gerçekleştirilen mahkumların böbrek, kalp, kornea, göz gibi organlarının satılmak üzere operasyonla alındıkları, cesetlerinin ise oracıkta veya belli fırınlarda yakıldıkları görülmüş ve bu hususlar İnsan Hakları Örgütlerince yerinde tesbit edilmiştir⁶.

Bugün tutuklu sayısı bir hayli artmıştır. Nisan 1996-Aralık 1996 tarihleri arasında 58 bin olan tutuklu sayısının son olaylardan sonra 70 bine ulaştığı tahmin edilmektedir. Merkezi New York'ta bulunan Doğu Türkistan-Amerikan İnsan Hakları Komitesi'nin 13 Şubat tarihli haberine göre son olaylarda 5000'e

6 Ibid, s.24

yakın kardeşimiz tutuklanmıştır. 17 Şubat tarihi itibariyle bütün hapisanelerin ve toplama kamplarının tamamen dolduğu diğer tutukluların soğuk hava depolarına yerleştirildikleri öğrenilmiştir. Sağlıksız şartlarda bulunan soydaşlarımızın açlık ve soğuk nedeniyle ölüm tehlikesiyle karşı karşıya oldukları belirtilmiştir.

Yaralı sayısı binlerle ifade edilmektedir. Çünkü çatışmada yaralananların hükümet hastanelerine gitme imkanı olmadığından evlerinde gelişigüzel tedavileri yapılmaktadır. Yaralılar kan kaybından ölmekte ve ölenlerin cesetleri yakılmaktadır. Bu haberi Hong-Kong'da yayınlanan Ming Bao Gazetesi ve yerel televizyonu da doğrulamıştır. Son olaylarda 1500'ü aşkın şehit verilmiştir.

4-18 Şubat tarihleri arasında tutuklanan yaklaşık 5000 kişinin nerede oldukları bilinmemektedir. 16 Şubat günü 9000 kadar mücahit çırlıçiplak soyunuk vaziyette 50'şer kişilik gruplar halinde tüm şehir meydanlarında teşhir edilerek zorla toplanan halkın önünde işkenceye tâbi tutulmuşlardır. Böylece psikolojik açıdan Doğu Türkistan halkının cesaretinin kırılması amaçlanmıştır.

Çin'de "yaşama hakkı" hiçe sayılarak çiğnenmektedir. Ölüm cezası kabahat türü suçlara da uygulanmaktadır. Örneğin 1994 yılında iki köylü kendilerine ait 36 adet ineği devlet çiftliğinden çaldıkları için idam edilmişlerdir. Hatta 18 yaşın altında oldukları için idam cezaları tecil edilen gençlerin daha sonra idam edildikleri görülmektedir. Uluslararası Af Örgütü 1994 yılında Çin'de 2780 ölüm cezası verildiğini, bunun 2050'sinin infazının gerçekleştirildiğini tesbit etmiştir. Bu sayı, bütün dünyada gerçekleştirilmiş infazın üç katıdır. 1995 yılının ilk altı ayı içinde tesbit edilen infaz sayısı 1147'dir. Bunların dışında, ayrıca Çin Güvenlik Mensupları toplu halde bulunan müslüman halkın üzerine keyfi ateş etmektedirler. Örneğin 1990'da Barın mevkiinde camide dua etmekte bulunan halkın

üzerine binden fazla Çin güvenlik mensubu ateş açmış yüze yakın insan öldürülmüştür. Bu yollarla ayrıca "organ nakli" amaçlanmaktadır. İnsan Hakları Örgütlerinin bu raporlarına göre, böbrek naklinin % 90'ı bu şekilde sağlanmaktadır. Bir böbreğin satışından yaklaşık 15 bin dolar elde edilmektedir⁷.

İşte bütün bu ve benzeri olaylar, Doğu Türkistan huzursuzluğunun başlıca sebepleridir. 48 yıldır bu zulüm devam etmekte ve karşı mücadele yapılmaktadır.

IV- MİLLETLERARASI PLATFORMDA NELER YAPILABİLİR

1- Bir defa yapılan zulmün herşeyden önce Çin Anayasası ve Özerklik Kanununa aykırı olduğu açıktır. Bu dile getirilebilir. Gerçekten Çin Anayasası 38. maddesine göre "Birkaç milliyetin birlikte yaşadığı özerk alanlarda, her milliyete uygun temsil hakkı verilmiştir." Aynı maddeye göre "Halk Kongreleri ve devrim komiteleri; özerk bölgelerin özerk illerin ve özerk ilçelerin özyönetim organlarıdır". 39. maddeye göre "yerel devlet organlarının yetki ve görevlerini de yerine getirirler". Aynı maddeye göre "ulusal özerk alanlardaki özyönetim organları, milliyet ya da milliyetlerin kendilerine verilmiş alanlardaki politik, ekonomik ve kültürel özelliklerin ışığı altında özel düzenlemeler de yapabilirler. Özerk alanlardaki özyönetim organları görevlerini yerine getirirken, bölgedeki milliyet veya milliyetlerin çoğunlukla kullandıkları yazı ve konuşma dili veya dillerini kullanırlar". Anayasanın 40. maddesine göre "Devletin daha yüksek yargı organları, ulusal özerk alanlardaki özyönetim organlarının, özerklik uygulamasını, tamamen güvence altına alır, çeşitli azınlık milliyetlerin ihtiyaçları; azınlık milliyetlerinin subaylarının eğitimine gayret gösterir."

Çin anayasası, ayrıca Temel Haklar ve Ödevler Bölümünde md. 44-59 arasında insan haklarını sıralamıştır.

7 Ibid, s.26-27

Örneğin 45. maddeye göre "Vatandaşlar, söz, haberleşme, basın, toplanma, dernek kurma, yürüyüş ve gösteri yapma hürriyetine ve fikirlerini açıkca söylemek, yaymak, tartışmak ve afiş asmak hakkına sahiptirler.

Keza, 46. maddede "Vatandaşlar, bir dine inanma özgürlüğünü ve bir dine inanmaya ve bir tanrı tanımazlığı yayma hürriyetini kullanırlar". 47. maddeye göre "Vatandaşların kişi ve konut özgürlüğüne dokunulamaz. Vatandaşlar, halk mahkemesinin kararı veya halk proküturalarının onayı olmaksızın tutuklanamaz ve tutuklama ancak kamu güvenlik organlarınca yapılabilir."

İşte Çin Anayasasında mevcut bu hükümler milletlerarası platformda yasal dayanaklar olarak kullanılabilir.

2- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

Bilindiği gibi, bu Beyanname 1948'de yayınlanmıştır⁸. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca oylanmıştır ve hiçbir itirazla karşılaşılmamıştır. Aralarında Çin'in de bulunmadığı 8 devlet bazı maddelerine çekince koymuştur.

Bu bildiride yer alan şu hükümler Çin'in aykırı tutumunu açıkça ortaya koymaktadır:

- a) Hiç kimsenin suç teşkil etmeyen bir fiilden dolayı mahkum edilemeyeceği,
- b) Her şahsın özel ve ailevi hayatına, meskenine saygı gösterilmesi gereği,
- c) Her insanın düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu
- d) Her ferdin düşüncelerini açıklama hürriyeti bulunduğu (md.10)

8 Beyannamenin Metni İçin Bkz. RG. 27.51949-7217

e) Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferдин hakkıdır.
(md.3)

f) Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz. (md.5)

Bildirinin 28. maddesinde şöyle denilmektedir: "Herkesin, işbu beyannamede..... edilen hak ve hürriyetlerinin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır."

29. maddede "Bu hak ve hürriyetler hiç bir şekilde Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz."

Bildirinin Dibacesinde ise imza atan devletlerin taahhütlerini içeren ayrıca şu hatırlatmalar da bulunmaktadır:

"İnsan ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına"

"İnsan haklarının tanınması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına."

Şu düzenleme ile de üye devletlerine, insan haklarını takip yükümlülüğü getiriyor: "Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyaca gerçekten saygı gösterilmesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına"

Nihayet, bildiri devletlerin, öngörülen hak ve hürriyetleri yerine getirmeme halinde "Direnme Hakkı"nın doğacağını

belirtmektedir. Şöyle deniliyor: "İnsan istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zaruret olmasına."

Bütün bunlara ilave olarak 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması ülkelere şu yükümlülüğü yüklemiştir: "Milletlerarasında milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barışının sağlamaştırılması için elverişli her türlü diğer tedbirleri almak."

3- SÖMÜRGE İDARESİ ALTINDAKİ ÜLKELERE VE HALKLARA BAĞIMSIZLIK VERİLMESİNE İLİŞKİN BİLDİRİ

Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Kruşçev, 23 Eylül 1960'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Başkanına gönderdiği bir mektupta, VX. Genel Kurul Toplantısının gündemine "Sömürge Ülkelerine Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirinin konulmasını istedi⁹.

Kruşçev mektubunda 100 milyondan fazla insanın sömürge rejimi altında olduğunu, bu duruma bir son verilmesi gerektiğini belirtmekteydi. Neticede ABD ve Avrupa ülkeleri bu bildiriye çekince koydular. Asya ve Afrika devletleri "evet" dedi. Avrupalı sayılırsak, bu bildiriye "evet" diyen tek Avrupa ülkesi Türkiye olmuştur.

Bildirinin "Dibace" kısmında şöyle denilmektedir: "Bütün halkların eşit haklarına ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapmadan, herkes için insan haklarına ve temel hürriyetlerine evrensel saygı ve riayet ilkelerine dayalı, barışçı ve dostane

9 Sözleşmenin metni için bkz. GÜNDÜZ, A., Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler, 2. baskı, İstanbul 1994, s.186

ilişkilerin şartlarını oluşturma ihtiyacının bilincinde olarak... Bütün bağımlı halkların ihtiras halindeki hürriyet isteğini ve onların bağımsızlıklarını elde etmedeki belirleyici rolünü kabul ederek... Bu halkların hürriyetlerinin inkarından veya onun önündeki engellerden, gittikçe artan ihtilafların ortaya çıktığını, bunun dünya barışı için ciddi bir tehlike teşkil ettiğinin farkında olarak... Birleşmiş Milletlerin vesayet altındaki ve özerk olmayan ülkelerde bağımsızlık hareketini kolaylaştırmadaki önemli rolünü gözönünde tutarak... Dünya halklarının ateşli bir şekilde bütün tezahürleriyle sömürgeciliğin sona ermesini arzu ettiğini kabul ederek... Sömürgeciliğin... bağımlı halkların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesini engellediğine ve Birleşmiş Milletlerin evrensel barış idealine aykırı olduğuna inanarak... Halkların doğal zenginliklerini ve kaynaklarını... serbest bir şekilde kendi amaçları için tasarruf edebileceklerini teyid ederek... Kurtuluş sürecinin karşı konulmaz olduğuna ve ciddi buhranlardan sakınmak için sömürgeciliğe ve onunla bağlantılı bütün ayırma ve ayırım yapma uygulamalarına son verilmesi gerektiğine inanarak... Son senelerde çok sayıda bağımlı ülkenin hürriyet ve bağımsızlığa kavuşmalarını alkışlayarak ve bağımsızlığı henüz kazanmamış olan bu ülkelerde gittikçe artan güçlü hürriyet temayülünü kabul ederek... Bütün halkların devredilmez tüm hürriyet, egemenliklerini kullanma ve milli ülkelerinin tamlığı hakkına sahip olduklarına kani olarak, sömürgeciliği bütün şekil ve tezahürleriyle çabuk ve şartsız olarak sona erdirmeye zaruretini resmen ilan eder... ve bu amaçla şu hususlarını beyan eder:

a) Halkların yabancı tahakkümüne, hakimiyetine ve sömürüsüne tabi bulunması temel hakların inkarıdır. Birleşmiş Milletler Şartına aykırıdır ve Dünya barış ve işbirliği için bir engeldir.

b) Bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakları vardır; o hakka binaen serbest bir şekilde siyasi

statülerini tesbit ederler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler.

c) Siyasi, ekonomik, sosyal veya eğitsel hazırlığın yetersiz olması hiçbir suretle bağımsızlığı geciktirmenin bir mazereti olmamalıdır.

d) Bağımlı milletlerin tam bağımsızlık haklarını barışçı bir şekilde ve serbestçe kullanmalarına imkan vermek için, onların aleyhine yönelmiş olan bütün silahlı hareketler veya her çeşit baskıcı tedbirler sona erecektir; milli ülkelerin bütünlüğüne saygı gösterilecektir.

e) Vesayet altında ve özerk olmayan ülkelerde veya bağımsızlıklarını henüz elde edememiş diğer bütün ülkelerde tam bağımsızlık ve hürriyet haklarını kullanmalarına imkan vermek için, onların serbestçe açıklanmış irade ve arzularına uygun şekilde herhangi bir ırk, itikad veya renk ayrımı yapmadan bütün yetkilerin bu ülkelerin halklarına şartsız ve kayıtsız bir şekilde devri için tedbirler alınacaktır.

Çin, bu bildiriye imza atmış ve hiçbir çekince koymamıştır. Birleşmiş Milletler Teşkilatı nezdinde bu bildirinun Doğu Türkistan'ı da içine aldığı isbatlanır ve tartışma açılabilir.

4- KİŞİSEL VE SİYASAL HAKLAR ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ (New York 1996)

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan bu sözleşmenin Başlangıç kısmında şöyle denilmektedir: "Birleşmiş Milletler andlaşmasında ilan edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliğinden gelen onurunu ve eşit ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu gözönünde bulundurmak... Bu hakların insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan kaynaklandığını bilerek... Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre Devletlerin, insan hak ve özgürlüklerine karşı evrensel saygıyı geliştirme yükümlülüğü

üstlendiklerini dikkate alarak...." şu hükümler üzerinde uzlaşmıştır:¹⁰.

a) Bütün halklar, kendi kaderlerini, tayin etmek hakkına sahiptir. Bu hak uyarınca kendi siyasi statülerini serbestçe oluştururlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe sağlarlar." (md.1/1)

b) Bütün halklar... kendi amaçlarına uygun olarak doğal zenginlik ve kaynaklarını serbestçe tasarruf edebilirler. Bir toplum hiçbir durumda, kendi varlığını sürdürmek için gerekli olan araçlardan yoksun bırakılamaz." (md.1/2)

c)Özerk olmayan ve vesayet altında bulunan ülkelerin yönetilmesinden sorumlu olan devletler de dahil, bu sözleşmeye taraf olan devletler, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkının gerçekleştirilmesini destekleyecek ve bu hakka, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının hükümleri uyarınca saygı göstereceklerdir." (md.1/3)

d) Bu sözleşmeye taraf olan devlet, kendi ülkesinde bulunan ve yargı yetkisine tabi olan bütün bireylere ırk, renk, cinsiyet, din, dil, siyasi ya da başka fikir, milli ya da toplumsal bir köken, mülkiyet ya da başka bir statü vs. bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin bu sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeyi ve bu hakları sağlamayı taahhüt eder." (md.2/1)

e) "Mevcut yasal tedbirlerin ya da başka tedbirlerin henüz yeterli olmadığı durumlarda, bu sözleşmeye taraf olan devlet, kendi anayasal kurallarını ve bu sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bu sözleşmede tanınan hakların uygulanmasını sağlamak bakımından gerekli olan yasama tedbirlerini ve öteki tedbirleri almakla yükümlüdür" (md.2-2)

f) "Bu sözleşmede yer alan hiçbir hüküm herhangi bir

10 Sözleşmenin metni için bkz. Çev. Öztekin TOSUN, Hukuk Fakültesi Mukayeseli Hukuk araştırmaları Dergisi, 1973, Yeni Seri, Yıl: 7, sy.10, S.281

devlete;... gruba ya da kişiye, burada tanınmış olan özgürlüklerin herhangi birinin yok edilmesine ya da bu sözleşmede öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmasına yönelik herhangi bir eyleme ya da bu yönde bir davranışta bulunma hakkını içerir şeklinde yorumlanamaz." (md.5/1)

g) Bu sözleşmeye taraf olan herhangi bir Devlet yasa, adet üzere düzenleme, ya da teamül yoluyla tanınmış ya da mevcut olan temel insan haklarından hiçbiri, bu sözleşmenin böyle hakları tanımadığını gerekçesiyle sınırlama veya bunlara aykırı şekilde hareket edilemez" (md.5/2)

Sözleşmede bu genel ilkelerden sonra III. bölümde temel kişi hak ve hürriyetlerini sıralamıştır:

a) Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır... Hiç kimsenin yaşamı keyfi olarak elinden alınamaz. (md. 6/1)

b) "Ölüm cezaları ancak yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş kesin bir karar üzerine uygulanabilir." (md.6/2)

c) Ölüm cezası onsekiz yaşının altındaki kimseler tarafından işlenen suçlar için verilemez ve gebe kadınlar üzerinde infaz edilemez." (md.6/5)

d) "Hiç kimse işkenceye ya da zulmedici, insanlık dışı ya da küçük düşürücü uygulamalara ya da cezalara çarptırılamaz. Özellikle, hiç kimse kendi serbest rızası olmadan tıbbi ya da bilimsel deneylere tabi tutulamaz" (md.7)

e) Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği vardır. Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz veya tutulamaz. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz." (md.9/1)

f) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve

kişinin doğuştan sahip olduğu onuruna saygı gösterilerek işlem yapılacaktır." (md.10/1)

g) "Reşit olmayan sanıklar, reşit olanlardan ayrı tutulacaklar ve durumlarının karara bağlanması için mümkün olan en kısa sürede mahkeme önüne çıkarılacaklardır." (md.10/2)

h) "Hiç kimsenin özel hayatına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da kanunsuz olarak müdahale edilemez; hiç kimsenin şerefine ya da toplumda sahip olduğu şöhrete yasal olmayan saldırıda bulunulamaz." (md.17/1)

i) "Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin ister tek tek, isterse başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını, tapınma, ayin, uygulama ya da öğrenme bakımından açık ya da kapalı şekilde ortaya koyma özgürlüğü de içerir." (md.18/1)

j) "Hiç kimse, kendi seçtiği bir din ya da inanca sahip olma ya da bunu kabul etme özgürlüğünü zedeleyecek bir baskıyla karşı karşıya bırakılamaz." (md.18/2)

k) "Herkes müdahale olmaksızın düşünce hakkına sahiptir." (md.19)

l) Herkesin düşüncelerini ifade özgürlüğü vardır.

m) Herkes kanunlar önünde eşittir ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin kanunlar tarafından eşit derecede korunur." (md.26)

n) "Etnik, dinsel azınlıkların veya din azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının öteki üyeleri ile birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme

veya kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz." (md.27)

Sözleşmede bu doğrultuda sıralanmış olan çok sayıda hak mevcuttur. Bu haklara aykırılığın takibi için bir İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur. Bu üyeler hakim gibi "kişisel" sıfatlarıyla seçilmektedirler. Her devletin göstereceği iki aday arasından Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca salt çoğunlukla ve gizlilikle seçilmektedir. Komiteye aynı devletten birden fazla kimse giremez. Komite üyelerinin seçiminde hakkaniyete uygun dağılım esası ve farklı uygarlık biçimleri ile belli başlı hukuk sistemlerinin temsili esası gözönünde bulundurulur. Dört yıllık bir süre için seçilir. Tekrar seçilebilirler.

Sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmeye aykırı insan hakları ihlallerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirirler. Genel Sekreterlikte bu raporları incelemek üzere Komiteye sunar. Ancak konu Komiteye gelmeden önce şikayetçi devlet ile insan hakları nı ihlal ettiği iddia edilen devlet arasında yazışmalarla çözülmeye çalışılır. Kendisine iletilen herhangi bir sorunu komitenin ele alması ancak, bu sorun konusunda milletlerarası hukukun genel olarak kabul edilmiş olan ilkelerine uygun olarak bütün iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir. Komite konunun çözümü için evvela "dostça çözüm" yolunu dener. Bu yolla sonuca varılamamışsa bir Uzlaşma Komisyonu kurarak bu iş için görevlendirir. Bir yıl içinde mesele bir rapor halinde Genel Sekreterliğe Komite tarafından sunulur.

1976'da yürürlüğe giren Ek Protokol ile¹¹ Komiteye hakkı ihlal edildiği iddiasında bulunan kişiler de bir dilekçe ile başvurabileceklerdir. Burada da tüm iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir. Komite durumu ilgili devlete bildirir ve

11 Bu ek protokolün metni için bkz. GÜNDÜZ, A., a.g.e., s.209

bilgi ister. Durum yine yıllık bir raporla Genel Sekreterliğe bildirilir.

5- JENOSİT'İN (SOYKIRIM) ÖNLENMESİ VE CEZALANDIRILMASI HAKKINDA SÖZLEŞME

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 11 Aralık 1946 tarihinde alınan karar ile bu sözleşme ilan edilmiştir. 9 Aralık 1948 tarihini taşımaktadır¹². Sözleşmeye göre, soykırımı (Jenosit), milli, etnik, ırkî veya dini bir grubu kısmen veya tamamen imha etmek amacıyla şu fiillerden herhangi birinin işlenmesidir: Bu gruba mensup kişilerin öldürülmesi, bedeni ve akli dengelerine verilen zararlar, bedeni varlığın kısmen veya tamamen imhasına sebep olacak ortamlarda tutmak, bu grup içinde doğumları sekteye uğratacak tedbirler alınması, ayrıca soykırım hususunda anlaşma, bu yönde tahrik, teşebbüs ve ortak olma yasaklanmıştır.

Bu suçu işlemiş olan özel şahıslar, memur, hükümet ricali cezalandırılacaktır. Taraf devletler bu suçu iç düzenlemelerinde göstermek ve cezasını belirlemekle yükümlü kılınmışlardır. Bu yolla cezalandırılmayan şahıslar Milletlerarası Ceza Divanı'na sevkedileceklerdir. Taraf devletler bu gibi hallerde suçluyu iade etmek zorundadır.

Jenosit fiilini devletlerin işlemesi durumunda taraflar arasında çıkan ihtilaflar Milletlerarası Adalet Divanına getirilecektir.

Nürünberg Mahkemesi Senedi'nde ve Mahkemenin kararlarında Tanınan Milletlerarası Hukuk Prensiplerine göre, Milletlerarası hukuk çerçevesinde suç teşkil eden bir fiil için iç hukukun ceza öngörmemesi fiili işleyen kimseyi milletlerarası sorumluluktan kurtarmaz. Keza, böyle bir kişinin devlet başkanı veya sorumlu hükümet memuru sıfatıyla hareket etmiş

12 Sözleşmenin metni için bkz. GÜNDÜZ, A., a.g.e., s.186

olması durumu değiştirmez. Aynı şekilde devlet yetkililerinden emir alarak bu tür suçları işlemek sonucu değiştirmez.

6- DİNE VE İNANCA DAYALI MÜSAMAHASIZLIĞIN VE AYRIMCILIĞIN BÜTÜN ŞEKİLLERİYLE ORTADAN KALDIRILMASI HAKKINDA BİLDİRİ (1981)

Bu bildirin¹³ Başlangıç kısmında İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin ve Medeni "Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşmenin ayırım yapmamayı ve kanun önünde düşünce, din veya inanç hürriyetini ilan ettiği" hatırlatılarak şöyle denilmektedir: "Din veya inancın, sahip olan için, hayat anlayışının temel unsurlarından birisi olduğunu ve din veya inanç hürriyetine bütünüyle saygı gösterilmesi ve garanti edilmesi gerektiğini mülahaza ederek; Din ve inanç hürriyeti ile ilgili meselelerde anlayışı, müsamaha ve saygıyı geliştirmenin ve din veya inancın Birleşmiş Milletler Andlaşması, Birleşmiş Milletlerin diğer ilgili belgeleri ve işbu bildirin¹³ amaç ve prensipleri ile bağdaşmayan amaçlar için kullanılmasının kabul edilemez olduğu vurgulanmaktadır.

Bu genel giriş sonunda sıralanan bazı hükümler şunlardır:

1- "Herkes düşünce, vicdan ve din hürriyeti hakkına sahiptir. Bu hak, Bir dine veya kişinin kendi seğimi olan herhangi bir inanca sahip olma hakkını ve gerek bireysel olarak, gerekse başkaları ile birlikte ve alenen veya hususi olarak dinini veya inancını, tapınma, ibadet, uygulama ve öğrenme biçimlerinde açıklama hürriyetini kapsar." (md.2)

2- "Hiç kimse, bir dine veya kendi seğimi olan br inanca sahip olma hürriyetini zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz." (md.1/2)

13 Bildirin¹³ metni için bkz. GÜNDÜZ, A., a.g.e., s.189

3- "Hiç kimse, din veya diğer inançlar sebebiyle herhangi bir devlet, kurum, insan grubu ve kişiler tarafından ayrıma tabi tutulamaz." (md.2/1)

Bildiride yer alan din veya inanca dayalı müsamahasızlık ve ayrımcılık" ifadesinin ne anlama geldiği şöyle açıklanır: "din veya inanca dayanan, amacı veya sonucu insan haklarının ve temel hürriyetlerinin eşitlik esasına göre tanınmasını, bunlardan yararlanmayı veya bunların kullanılmasını ortadan kaldıracak veya zedeleyecek her türlü farklılaşma, dışlama, sınırlama veya tercih demektir". (md.2/2)

"İnsan arasında din veya inanç sebebiyle ayrımcılık yapma, insan onuruna karşı bir hareket Birleşmiş Milletler Andlaşmasının prensiplerini inkar etme teşkil eder ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde ilan edilen ve İnsan Haklarına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler detayları ile vazedilen insan haklarının ve temel hürriyetlerin bir ihlali ve milletlerarasında dostça ve barışçı ilişkileri kurmanın bir engeli olarak mahkum edilecektir."

"Ebeveynler veya çocuğun kanuni temsilcileri aile içi hayatı din ve inançlarına uygun bir şekilde eğitimden yararlanma hakkına sahiptir ve ebeveynlerinin veya kanuni temsilcilerinin isteklerine aykırı bir şekilde din veya inanç konusunda eğitim almaya mecbur edilemeyecektir." (md.5/2)

"Çocuk, din veya inanca dayalı her türlü ayrımcılığa karşı korunacaktır. Anlayış, müsamaha, halklar arasında dostluk, barış ve evrensel kardeşlik, başkalarının din veya inancına saygı ruhu içinde yetiştirilecektir." (md.5/2)

Sözleşmede din, vicdan ve inanç hürriyetinin neleri kapsadığı 6. maddede özetle şöyle sıralanmıştır:

Tapınma, bu amaçla toplanma ve yerler açma; ayinle ilgili madde ve malzemeyi yeterince tedarik etmek; bu alanlarda ilgili

yayınları yazmak, neşretmek ve dağıtmak, öğretmek, öğrenmek, bu amaçla gerekli liderleri eğitmek, tayin etmek, seçmek veya veraset yoluyla belirlemek, din veya inanç emirlerine uygun olarak dinlenme günlerini idrak etmek, tatilleri ve merasimleri kutlamak, din veya inanç meselelerinden milli ve milletlerarası düzeyde bireylerle ve cemaatlarla iletişimi tesis etmek ve sürdürmek.

7- HELSINKİ NİHAİ SENEDİ (1973-1975)

Bu senedin¹⁴, VIII. bölümü, "Halkların Eşit Hakları ve Self-Determinasyonu" başlığını taşımaktadır. Şöyle denilmektedir: "Bütün halklar istedikleri zaman dış müdahale olmaksızın iç ya da dış siyasi statülerini tam bir özgürlük içinde tayin etme ve istedikleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi arama (takip) etme hakkına her zaman sahiptirler.

8- AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI (TOPLANTISI) AĞİK (AĞİT) PARİS ŞARTI (1990)

1991'de Berlin'de, 1992'de Prag'da, yine 1992'de Helsinki'de, 1993'de Stockholm'de yapılan toplantılar sonunda muhtelif kararlar alındı. Bu AĞİK sürecidir. Bu çerçevede 1990'da Paris Şartı imzalandı¹⁵. Bunun "Gelecek İçin Rehber İlkeler" bölümünde "İnsani Boyut" başlığı altında şöyle denilmektedir: "Ulusal azınlıkların toplumlarımızın hayatına zengin katkılarına arttırmak azmiyle, durumlarının daha da iyileştirilmesine çalışacağız. Barış, adalet, istikrar ve demokrasinin yanısıra halklarımız arasında dostane ilişkilerinde ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunmasını ve bu kimliğin kuvvetlendirilmesi için gerekli şartların oluşturulması gerektiğine ilişkin derin inancımızı teyit ederiz. Ulusal azınlıklarla ilgili sorunların

14 Senedin metni için bkz. TAŞKENT, S., İnsan haklarının Uluslararası dayanakları, İstanbul 1993, s.388

15 Şartın metni için bkz. Ibid, s.391

ancak demokratik bir siyasi çerçevede tatminkar olarak çözümlenebileceğini beyan ederiz. Ulusal azınlıklarla mensup fertlerin haklarına evrensel insan haklarının bir parçası olarak, bütünüyle saygı gösterilmesi gerektiğini de kabul ediyoruz. Ulusal azınlıkların daha iyi korunması ve ulusal azınlıklar konusundaki işbirliğinin arttırılması yönündeki acil ihtiyaçları müdrik olarak..."

9- KOPENHANG TOPLANTISI BELGESİ (1990)

AGİK çerçevesinde kaleme alınmış bir belge de Kopenhag Belgesidir¹⁶. Bu belgenin 30-40 arası maddeleri Azınlıklar konusuna ayrılmıştır.

Bu belgede şöyle denilmektedir: "Evrensel düzeyde tanınmış insan haklarının bir parçası olarak, ulusal azınlıklara mensup kişilerin azınlık haklarına saygının, katılan devletlerde barış, adalet, istikrar ve demokrasi için temel bir unsur olduğunu teyid ederler." Daha sonra şu önemli hükümler sıralanmıştır:

31- Ulusal azınlıklara mensup kişiler, insan hakları ve temel özgürlüklerden tamamıyla ve etkin şekilde, yasa önünde eşit olarak ve hiçbir ayrıma uğramaksızın yararlanma hakkına sahiptirler.

Katılan devletler, gerektiği takdirde, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, insan hakları ve temel özgürlüklerden diğer vatandaşlar gibi tam eşitlik içinde yararlanabilmeleri için gereken önlemleri alacaklardır.

32- Bir ulusal azınlık mensubu olmak kişinin bireysel seçim konusudur. Bu yönde seçim yapılması yüzünden herhangi bir dezavantaj ortaya çıkamaz.

16 Belgenin metni için bkz. GÜNDÜZ, A., a.g.e., s.572

Ulusal azınlıklara mensup kişiler, etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kimliklerini bütün yönleriyle ve iradeleri dışındaki her türlü asimilasyon girişiminden ari olarak serbestçe ifade, koruma ve geliştirme hakkına sahiptirler. Ulusal bir azınlığa mensup kişiler özellikle şu haklara sahiptirler:

32.1- Ana dillerini hem özel olarak hem de alenen serbestçe kullanabilmek.

32.2- Ulusal mevzuata uygun olarak, kamu yardımı, gönüllü mali ve diğer tür katkılar talep edebilen yapıda eğitim, kültürel ve dinsel kurumlarını,, örgütlerini ve birliklerini oluşturmak.

32.3- Dini araç-gereçleri edinmek, mülkiyetini almak, kullanmak ve kendi anadillerinde dinsel eğitim faaliyetleri yürütmek dahil, dinlerini ifade etmek ve uygulamak.

32.4- Azınlık mensuplarının aralarında ve ülke sınırları dışında ortak etnik veya ulusal köken, ortak dinsel inanç veya kültürel miras paylaştıkları diğer ülke vatandaşları ile kısıtlama olmaksızın temaslar kurmak ve muhafaza etmek.

32.5- Ana dillerinde bilgi yaymak, elde etmek ve mubadele etmek.

32.6- Ülkelerinde dernek ve örgüt kurmak ve muhafaza etmek, uluslararası hükümet dışı kuruluşların faaliyetlerine katılmak.

Ulusal azınlıklara mensup kişiler, haklarından, hem kişisel hem de grubun diğer mensuplarıyla ortak olarak yararlanabilirler. Bu hakları kullanması veya kullanmaması yüzünden ulusal azınlığa mensup bir kişi için herhangi bir dezavantaj ortaya çıkamaz.

33- Katılan devletler ülkelerindeki ulusal azınlık etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini koruyacaklar ve bu kimliğin geliştirilmesi için gerekli koşulları oluşturacaklardır. Bu amaçla, bu tür azınlıkların örgüt veya dernekleriyle temaslar da dahil olmak üzere her devletin karar alma usullerine uygun danışmalar yapıldıktan sonra gerekli önlemleri alacaklardır.

Bu tür önlemler, ilgili katılan devletin diğer vatandaşları bakımından eşitlik ve ayırım gözetilmemesi ilkelerine uygun olmalıdır.

34- Katılan devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin ilgili devletin resmi dilini veya dillerini öğrenme gereğinden bağımsız olarak, kendi ana dillerini öğrenme gereğinden bağımsız olarak, kendi ana dillerini öğrenme ve kendi ana dillerinde öğrenim görmelerini, mümkün ve gerekli olduğu takdirde, yürürlükteki ulusal mevzuata uygun olarak, resmi makamlarla ilişkilerinde kendi anadillerini kullanabilmelerini temine gayret edeceklerdir. Katılan devletler, tarih ve kültür deslerinde ulusal azınlıkların tarih ve kültürlerini de dikkate alacaklardır.

35- Katılan devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kamu işlerine ve özellikle bu azınlıkların kimliklerinin korunması ve gelişmesine ilişkin faaliyetlere etkin şekilde katılma haklarına saygı duyacaklardır.

36- Katılan devletler, ulusal azınlıklara ilişkin sorunlar hakkında yapıcı işbirliğinin geliştirilmesinin özel bir önem taşıdığını kabul ederler. Bu tür bir işbirliğinin amacı karşılıklı anlayış ve güveni, iyi komşuluk ve dostane ilişkilerin ve uluslararası barış, güvenlik ve adaleti idame ettirmektir.

Katılan devletler, bazı ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini geliştirmeye yarayacak koşulları oluşturmak üzere, bu hedeflere ulaşma yollarından biri olarak,

İlgili devletin politikasına uygun şekilde sözkonusu azınlıkların özel, tarihsel ve toprak durumlarına tekabül eden yerel veya özerk yönetimler kurulması suretiyle gösterilen çabaları not ederler.

Katılan her devlet, etnik veya dinsel amaçlı inanç ayrımı yapmaksızın kendi ülkesinde yaşayan kişilerin hepsi arasında anlayış, karşılıklı sevgi, işbirliği ve dayanışma ortamı geliştirecektir. Ayrıca, sorunların hukuk devleti ilkelerine dayalı diyalog yoluyla çözümlenmesini teşvik edecektir.

37- Burada kayıtlı taahhütlerin hiçbiri, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi de dahil olmak üzere BM Yasası'nın ilke ve amaçları, Nihai Senet hükümleri ve uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerle çelişecek herhangi bir hak içerebileceği şeklinde yorumlanamaz.

38- Katılan devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik çabaları sırasında, mevcut insan hakları sözleşmeleri ve diğer uluslararası belgeler çerçevesinde taahhütlerine tamamiyle bağlı kalacaklardır. Eğer henüz yapmadıysa, bireysel şikayet hakkı tanıyanlar da dahil olmak üzere konuyla ilgili sözleşmelere taraf olmayı düşüneceklerdir.

39- Katılan devletler, BM ve uygun olduğu takdirde Avrupa Konseyi de dahil olmak üzere, üyesi buldukları ve ulusal azınlıklara ilişkin sorunların görüşüldüğü uluslararası kuruluşların bünyesinde bu kuruluşların ulusal azınlıklarla ilgili halen devam etmekte olan çalışmalarını gözönüne alarak yakın işbirliğinde bulunacaklardır.

Ayrıca, ulusal azınlıklar konusunu derinlemesine tartışabilmek için bir uzmanlar toplantısı düzenlenmesi imkanını da araştıracaklardır.

40- Katılan devletler, totaliter idareyi, ırkçı ve etnik temele dayalı husumeti, antisemitizmi yabancı düşmanlığını ve herhangi bir insana karşı ayrımcılığı, ideolojik ve dini nedenlere dayalı her türlü zulmü açıkça ve tereddütsüz kınarlar. Bu çerçevede, çingenelerin özel sorunlarını kabul ederler.

Katılan devletler, bu tür olaylarla mücadele için gösterdikleri çabaları yoğunlaştırmaya kesin niyetli olduklarını beyan ederler. Bunun sonucu olarak,

40.1- Katılan devletler, anti-semitizm dahil ulusal, ırksal, etnik veya dinsel ayrıma, husumete veya nefrete dayalı şiddeti tahrik eden her türlü harekete karşı korunmayı sağlamak amacıyla, uluslararası yükümlülüklerine ve anayasal sistemlerine uygun gerekli kanunları çıkarmak da dahil olmak üzere, etkili önlemler alacaklardır.

40.2- Etnik, ırksal, kültürel, dilsel veya dinsel kimlikleri nedeniyle ayırım, husumet veya şiddet fiillerine veya tehditlerine maruz kalan kişi veya grupları ve bunların mülkiyetlerini korumak için uygun önlemler almayı taahhüt edeceklerdir.

40.3- Anayasal sistemlerine uygun olarak, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde, özellikle eğitim, kültür ve enformasyon alanlarında olmak üzere, anlayış ve hoşgörüyü arttırmak için etkin önlemler alacaklardır.

40.4- Eğitim amaçları arasında ırksal ön yargı ve husumet sorunu üzerinde önemle durulmasını sağlamaya çalışacaklardır.

40.5- Bireyin maruz kaldığı haksızlığı fiilen giderme hakkını kabul ederler ve ilgili kişi ve grupların, ayrımcı hareketleri, ırk ve yabancı düşmanlığı fiilleri de dahil olmak üzere, şikayet etme hakkına sahip olduklarını ulusal mevzuata uygun olarak kabul etmek için gayret sarfedeceklerdir.

40.6- Eğer şimdiye kadar yapmamışlarsa, ayrımcılık sorununa ilişkin uluslararası belgelere taraf olmayı mütalaa edecekler ve bu belgelerde yer alan yükümlülüklerle, dönemsel rapor sunma da dahil olmak üzere tümüyle uyulmasını sağlayacaklardır.

40.7- Devletlere ve kişilere, ayrımcılık hareketlerine ilişkin bildirimleri uluslararası mekanizmaları kabul etme imkanını da inceleyeceklerdir.

41- Katılan devletler, AGİK'in insani boyutuna bağlılıklarını teyid ederler ve bunun Avrupa'da işbirliği ve güvenlik konusunda dengeli bir yaklaşımın ayrılmaz bir parçası olarak taşıdığı önemin altını çizerek. AGİK İnsani Boyut Konferansı'nın ve Viyana Kapanış Belgesi'nin AGİK İnsani Boyutuna ilişkin bölümünde tanımlanan insani boyut mekanizmasının, diyalogun ve işbirliğinin geliştirilmesinde ve belirli sorunların çözümünde katkı sağlayan yöntemler olarak değerlerini kanıtladıkları hususunda mutabıktırlar. Bu yöntemlerin uygulanmasının sürdürülmesi ve genişleyen bir AGİK sürecinin parçası olarak geliştirilmesi gerektiğine ikna olduklarını ifade ederler.

42- Katılan devletler, Viyana Kapanış Belgesi'nin AGİK İnsani Boyutuna ilişkin bölümündeki 1-4 paragraflarında tanımlanan yöntemlerin etkinliğini daha da arttırmak gerektiğini kabul ederler. Bu çerçevede şu hususlara karar verirler:

42.1- Birinci paragraf çerçevesinde, diğer katılan devletlerce yazıyla yapılan bilgi talepleri ve girişimlere mümkün olan en çabuk şekilde, ancak 4 haftadan daha geç olmamak üzere yazıyla cevap vermek.

42.2- İkinci paragrafta bahse konu ikili toplantıların en kısa zamanda, kural olarak, başvuruyu izleyen üç hafta içerisinde yapılması.

42.3- İkinci paragrafa uygun olarak yapılmış bir ikili toplantı sırasında, iki taraf da mutabık olmadığı takdirde, toplantı konusuyla ilgisi olmayan sorunları ortaya atmaktan kaçınmak.

43. Katılan devletler, AGİK İnsani Boyutuna ilişkin taahhütlerin uygulanmasını iyileştirmeye yönelik yeni önlemleri içeren somut önerileri incelemişlerdir. Bu çerçevede, özel vakaları ve durumları incelemek için gözlemci gönderilmesi, araştırma yapmak ve uygun çözümler tavsiye etmek üzere raportör tayini, AGİK İnsani Boyutu için bir komite kurulması, kişi, kurum ve kuruluşların araştırma yapmak ve uygun çözümler tavsiye etmek üzere insani boyut mekanizmasına daha geniş şekilde katılması ve ilgili sorunların çözümüne yönelik ikili ve çok taraflı çabaların arttırılmasına ilişkin önerileri değerlendirmişlerdir.

AGİK'in gelecek toplantılarında, İnsani Boyut mekanizmasını güçlendirmek için öngörülen bu ve diğer önerileri derinlemesine incelemeye devam etmeyi ve AGİK sürecinin ileriki safhalarında yeni önlemler almasını mütalla etmeyi kararlaştırırlar. Bu önlemlerin yeni ve etkin gelişmelerin gerçekleşmesine ve AGİK İnsani Boyut çerçevesinde güven tesis edilmesine ve çatışmaların önlenmesine katkıda bulunması gereği üzerinde mutabıktırlar.

9- MİLLİ AZINLIKLAR UZMANLAR TOPLANTISI RAPORU (1991)

AGİK çerçevesinde 1991'de Cenevre'de yapılan bu toplantıda milli azınlıklar sorunu detaylı bir şekilde ele alınmıştır¹⁷.

Milli azınlıkların olduğu devletlerde demokrasinin milli azınlıklara mensup olan kimseler de dahil olmak üzere

17 Raporun metni için bkz. GÜNDÜZ, A., a.g.e., s.589

herkesin hakları ve temel hürriyetleri bakımından tam ve etkin eşitliğe sahip olması ve hukukun üstünlüğü ile demokratik kurumlardan yararlanmasını gerektiğine kani olan,

Ülkelerindeki durumların ve anayasal sistemlerin çeşitliğinin farkında olan ve bu sebeple Milli azınlıklara ilişkin AGİK vaadlerinin yerine getirilmesi hususunda çeşitli yaklaşımların uygun olduğunu kabul eden,

Bilhassa demokratik kurumların pekiştirildiği ve Milli azınlıklara ilişkin sorunların özel bir önem taşıdığı alanlarda, milli azınlık meselelerini ele almak için çaba sarfetmenin önemini akılda tutan, Milli azınlıkların, içinde yaşadıkları devlet topluluğunun ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiklerini ve devletin ve toplumun zenginleşme faktörü olduklarının farkında olan,

Bağlı olabilecekleri milletlerarası belgelerde belirtilen insan hakları ve temel hürriyetler sahasındaki yükümlülüklerine saygı gösterme ve onları bütünüyle ve adil bir şekilde yerine getirme ihtiyacını teyid eden,

Helsinki Nihai Senedi'nde, Madrid Sonuç Belgesi'nde ve Viyana Sonuç Belgesi'nde, AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi'nde, Krakov Kültür Mirası Sempozyumu Belgesi'nde ve de yeni bir Avrupa için Paris Şartı'nda yer alıp milli azınlıklar ve bu azınlıklara mensup kimselere ilişkin bütün vaadlere saygı gösterme ve bunları bütünüyle uygulama hususundaki kuvvetli kararlılıklarını yeniden teyid eden Katılan Devletler vardıkları sonuçları aşağıda sunarlar.

Katılan devletlerin temsilcileri, ilgili AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi'nde yer alıp, kendilerinin bütünüyle yeniden teyid ettikleri vaadlerini çalışmalarının esas temeli olarak almışlardır.

Katılan devletler, milli azınlıklara mensup kişiler hakkındaki AGİK vaatlerinin yerine getirilmesinin tümüyle gözden geçirilmesinin (incelenmesinin) süreklilik arz eden önemini vurgularlar.

Milli azınlıklara mensup kimselerin haklarının korunması ve iyileştirilmesinin temelini insan hakları ve temel hürriyetleri olduğunu tebarüz ederler. Milli azınlıklara mensup kimselerin sorunlarının, ancak işleyen bağımsız bir yargıya sahip, hukukun üstünlüğüne dayalı, demokratik, siyasi bir çerçevede tatmin edici bir şekilde çözülebileceğini ayrıca beyan ederler. Bu çerçeve, milli azınlıklara mensup kimseler de dahil olmak üzere bütün vatandaşların insan haklarına ve temel hürriyetlerine, eşit hak ve statülerine tam saygıyı, bunların meşru menfaat ve emellerinin serbestçe ifade edilmesini, politik çoğulculuğu, sosyal müsamahayı ve hükümet gücüne etkin sınırlamalar getiren hukuk kurallarının icrasını, garanti eder.

Milli azınlıklara ilişkin meseleler ve keza bu azınlıklara mensup kimselerin haklarına ilişkin milletlerarası yükümlülükler ve vaadler, meşru bir milletlerarası yönü olan meselelerdir ve bu sebeple sadece ilgili devletin iç işini oluşturmazlar.

Bütün etnik, kültürel, dilsel ve dinsel ayrılıkların zaruri olarak milli azınlıkların oluşturulmasına yol açmadığını not ederler.

Milli azınlıklara mensup kimselerin etkin bir şekilde kamu yönetimine katılmaları hakkına saygı gösteren katılan devletler, milli azınlıkların durumu ile ilgili sorunlar kendi ülkelerinde tartışıldığı zaman, azınlıkların kendilerinin ülkedeki karar alma prosedürlerine uygun bir şekilde, tartışmalara katılma hususunda etkin olanaklara sahip olmaları gerektiği görüşündedirler. Ayrıca, milli azınlıklara

mensup kimselerin veya bunların temsilcilerinin kararalma veya danışma organlarına (kurumlarına) demokratik bir şekilde katılmalarının, kamu yönetimine etkin bir şekilde katılmalarının önemli bir unsurunu teşkil ettiği görüşündedirler.

Milli azınlıklara mensup kimselerin durumunu iyileştirmek amacıyla, spesifik problemleri yapıcı bir şekilde görüşme ve danışmanlar vasıtasıyla yürütülecek bir diyalog yoluyla çözmek için özel çabalar sarfedilmesi gerektiği görüşündedirler.Devletler arasında ve devletlerle milli azınlıklara mensup kimseler arasında diyalogu iyileştirmenin, bütün taraflar arasında serbest bir şekilde bilgi ve fikir akışının olması halinde çok başarılı olacağını kabul etmektedirler. Hükümetlerin milli azınlıklara ilişkin AGİK vaadlerini aktif bir şekilde yerine getirilmesinin etkinliği arttırmanın yollarını araştırma hususundaki tek taraflı, iki taraflı ve çok taraflı çabalarını teşvik ederler.

Katılan devletler, ayrıca insan haklarına ve temel hürriyetlere, bütün toplumda ayırım yapmaksızın saygı gösterilmesi gerektiği görüşündedirler. Milli azınlıklara mensup kimselerin esas itibariyle yaşadığı yerlerde, o azınlığa mensup kimselerin ve bu alanlarda yaşayan diğer azınlıklara mensup kimselerin, insan hakları ve temel hürriyetleri aynı şekilde eşit olarak korunacaktır.

Milli azınlıklara mensup kimselerin kendi etnik, kültürel, dinsel veya dilsel kimliklerini serbestçe ifade etme, muhafaza etme ve geliştirme ve kendi rızaları olmasızın her türlü asimülasyon teşebbüsünden uzak bir şekilde kültürlerini bütün yönleriyle muhafaza etme, geliştirme hakkına sahip olduklarını teyid ederler.

Yetkili mercilerine, Serbest Seçimler Ofisi'ni milli düzeyin altında yapılan seçimler de dahil olmak üzere ülkelerdeki bütün

planlı genel seçimlerden haberdar etme iznini verirler. Katılan devletler, milli azınlıkların yaşadığı alanlarda yapılanlar da dahil olmak üzere milli düzeyin altında yapılan seçimlerde gözlemci bulundurulmasını, hukukun (kanunun) izin verdiği ölçüde, hayırhahlıkla görüşeceklerdir.

Katılan devletler, milli azınlıklara mensup kimselerin kamu hayatına, iktisadi faaliyetlere ve toplumlarının geliştirilmesine etkin bir şekilde katılması hususunda eşit fırsata sahip olmaları için (gerekli) şartları oluşturacaklardır.

Katılan Devletler, Kopenhag Belgesi'nin 31. paragrafına uygun bir şekilde bireyler aleyhinde ayırım yapılmasının, bilhassa istihdam, barınma ve eğitim alanında bir milli azınlığa mensup olma veya olmama sebebiyle ayırım yapılmasını önlemek için zaruri tedbirler alacaklardır.

O çerçevede, bir milli azınlığa mensup olması veya olmaması sebebiyle ayrımcı muamele gören bireylerin başvurabilecekleri etkin kanun yolları imkanını verecek tedbirleri alacaklardır.

Bu kanun yolarına ayrımcılığın bireysel mağdurlarına başvurabilecekleri geniş idari ve yargısal kanun yollarının sağlanması da dahildir.

Katılan devletler, milli azınlıkların değerlerinin ve kültür miraslarının korunmasına, bu gibi azınlıklara mensup kimselerin katılımını (müdahil olmalarını) gerektirdiğine ve farklı kültürlerle karşı müsamaha ve saygının bu bakımdan çok önemli olduğuna kani bulunmaktadır. Buna göre, milli azınlıklar ve azınlıklara mensup kimselerin ilgili kültür materyallerinin üretimini engellemekten kaçınmanın önemini teyid ederler.

Katılan devletler, milli azınlığa mensup olan kimselerin,

toplumun diğerkesimi ile aynı haklardan yararlandıklarını ve aynı vatandaşlık görevlerine sahip olduklarını doğrularlar.

Katılan devletler, gerektiğinde, milli azınlıklara mensup kimselere, diğervatandaşlarla eşit bir şekilde insan haklarını ve temel hürriyetleri kullanmayı ve bunlardan yararlanmayı sağlayacak özel tedbirleri almanın önemini yeniden teyid ederler. Ayrıca, ülkelerinde bulunan milli azınlıkların etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliğini koruyacak zaruri tedbirleri alma ve kimliğin iyileştirilmesi şartlarını oluşturma ihtiyacını hatırlamaktadırlar. Bu gibi tedbirler, ilgili katılan devletin diğervatandaşları bakımından eşitlik ve ayırım yapmama ilkeleri ile uyum içinde olacaktır.

Milli azınlıkların, diğerkileri yanında, tarihi ve ülkesel durumlarını (şartlarını) dikkate alan bu gibi tedbirler, demokratik kurumların pekiştirilmekte olduğu ve milli azınlık konularının özel bir önem arzettiği alanlarda bilhassa önemli olduğunu tanılar.

Kendi alanlarındaki farklılığın ve değişik anayasal sistemlerin varlığının ve bu durumun bir tek yaklaşımı zaruri olarak genellikle uygulanabilir kılmadığının farkında olan katılan devletler, kendi aralarında bulunan, bazı devletlerin uygun düşen demokratik tarzda olumlu sonuçları, diğerkileri yanında, aşağıdaki yollarla elde ettiğini ilgi ile not ederler:

a- Azınlıkların, bihassa eğitim, kültür ve din konularındaki istişari ve kararalma organlarında temsil edilmeleri;

b- Serbest ve periyodik seçimler yoluyla seçilen istişari, teşrii ve icrai organların mevcudiyeti de dahil olmak üzere ülkesel bazda özerklik ve otonomi ve keza milli azınlık işleriyle ilgili olarak seçilmiş organlar ve meclisler, mahalli ve özerk otonom idare;

c- Ülkesel bazda özerkliğin uygulanmadığı durumlarda (milli azınlık) kimliğine ilişkin hususiyetlerin (yönlerin) milli azınlıklar tarafından idaresi;

d- Adem-i merkezîyetçi veya mahalli yönetim biçimleri;

e- Milli azınlıklara mensup kimselere, bunların sayıları, coğrafi yerleşim özellikleri ve kültürel gelenekleri gerektirdiği şekilde dikkate almak suretiyle, kendi ana dillerinde yeterli tip ve seviyelerde eğitimi verilmesi;

f- Halka (kamu oyuna) azınlık dillerin öğretilmesinin finansmanı ve de özellikle milli azınlıklara mensup kimselerin yaşadığı bölgelerde eğitim-öğretim yapan kurumlara azınlık dillerinin dahil edilmesi;

g- Ülkelerinde belli bir alanda (konuda) eğitimin azınlık diliyle bütün seviyelerde sağlanmadığı durumlarda, o dilde bitirilen (tamamlanan) bir ders için dışarıdan verilen diplomaları tanımanın yollarını bulmak için gerekli tedbirleri alma;

h- Eşit haklar ve ayırım yapmama ile ilgili kanunlarını gözden geçirerek ve bilgiyi yayacak devlet araştırma kurumlarının kurulması;

ı- İsteyen milli azınlık mensubu kimselere eğitsel, kültürel ve dini kurumlarını, örgütlerini ve cemiyetlerini kurmak haklarını kullanmaları için mali ve teknik yardım yapılması;

j- Ayrımcı uygulamalara ilişkin mahalli zorlukları ele almak için devlet yardımı (mesela, vatandaş ilişkileri hizmeti) yapılması;

k- Azınlık cemaatları arasında çoğunluk ve azınlık cemaatları arasında ve aynı sınırları paylaşan komşu cemaatlar arasında mahalli gerginliklerin ortaya çıkmasını

önlemeyi ve ihtilaflar ortaya çıkarsa, bunları barışçı şekilde ele almaya yardım etmeyi amaçlayan temel (köklü) cemaat ilişkilerini teşvik etme;

1- Sınır bölgeleri arasında devam eden diyalogu kolaylaştırmak için ya devletlerarası ya da bölgesel düzeyde daimi karma komisyonların kurulmasını teşvik etmek;

Katılan devletler, bunların veya diğer yaklaşımların, tek başlarına veya bir arada, kendi ülkelerindeki milli azınlıkların durumlarını iyileştirmede faydalı olabileceği görüşündedirler.

Katılan devletler, milli azınlıklara mensup kimselerin tek başlarına veya başkaları ile birlikte, ülkelerinde örgüt veya dernek kurma ve bunları idame ettirme ve gayriresmi milletlerarası örgütlere katılma haklarını kullanma ve bunlardan yararlanma hakkına saygı gösterirler.

Katılan devletler, milli azınlıklara mensup kimselerin kendi eğitsel, kültürel ve dinsel kurumlarını, örgütlerini ve derneklerini kurma ve bunları idame ettirme hakkını yeniden teyid ederler ve bu hakkın kullanılmasını engelleyemezler.

Bu hususta, bireylerin, gayri-resmi örgütlerin, dini ve diğer grupların karşılıklı kültür anlayışını geliştirmede ve toplumun bütün seviyelerinde ve de mellelerarası sınırların ötesinde ilişkileri iyileştirmede oynayacağı büyük bir hayati rolü kabul ederler.

Bu gibi örgüt, grup ve bireylerin birinci elden gözlemleri ve tecrübelerinin, milli azınlıklara mensup kimselerle ilgili AGİK vaatlerini yerine getirilmesini iyileştirmede büyük bir değeri haiz olduğuna inanırlar. Bu sebeple, bu gibi örgüt, grup ve bireylerin çalışmasını teşvik edecekler ve engelleyemeyeceklerdir ve bu alandaki katkılarını alkışlayacaklardır.

Irkçı, etnik ve nefretin, Yahudi düşmanlığının, yabancı

düşmanlığının ve ayrımcılığın yayılmasından kaygı duyan Katılan devletler, herhangi bir kimseye karşı bu gibi hareketlerin (yapılmasını), devamlı bir şekilde kınama kararlılıklarını vurgularlar.

Bu çerçevede, Roma'nın (Çingenelerin) özel problemlerini kabul ettiklerini yeniden teyid ederler. Kendi ülkelerinde normal şekilde mukim olan Romanlarla, mukim olan nüfusun geri kalan kısmı arasında tam bir fırsat eşitliğini sağlamak için etkin tedbirler almaya hazırdırlar. Romanların karşılaştıkları özel problemlere ilişkin araştırma ve incelemeleri teşvik edeceklerdir.

Ülkelerindeki değişik kökenden gelen bireyler arasında müsamaha, anlayış, fırsat eşitliği ve ilişkileri iyileştirmek için etkin tedbirler alacaklardır.

Ayrıca, katılan devletler, Yahudi düşmanlığı da dahil olmak üzere ulusal, ırksal, etnik veya dinsel ayrıma, Düşmanlığa (husumete) veya nefrete dayanan şiddeti teşvik eden hareketleri yasaklayacak kanunları, bu gibi kanunları uygulayacak politikaları, eğer daha önce yürürlüğe koymamış iseler, anayasa hukuklarına ve milletlerarası yükümlülüklerine uygun bir şekilde yürürlüğe koymak da dahil olmak üzere etkin tedbirler alacaklardır. Dahası, halkın önyargı ve nefret konusundaki bilincini geliştirmek, nefretle bağlantılı suçlara karşı kanunların icrasını iyileştirmek ve toplumda nefret ve önyargıyı ele almak için başka türlü çabaları daha da ileri götürmek için ülkelerinde ırk, etnik kimlik veya din ile ilgili önyargıya dayalı suçlar hakkında verileri ve bu gibi verilerin toplanmasında kullanılan yönlendirici kuralları, düzenli bir şekilde toplamak, yayınlamak ve kamuoyuna sunmak için her türlü çabayı sarfedeceklerdir. Bu verilerin herhangi bir şahsi bulguyu kapsamaması gerekir.

AGİK'in gelecek toplantılar da dahil olmak üzere

Milletlerarası düzeyde önyargı ve nefretin kanıtlarını sergiliyen suçlar hakkında danışmalarda, görüş ve bilgi alışverişinde bulunacaklardır.

Milli azınlıklara mensup kimselerin haklarını korumanın, bilgi akışı ve fikir alışverişini zaruri kıldığına kani olduğuna katılan devletler, kamu yetkililerinin müdahalesi olmadan ve sınırlara bakmaksızın milli azınlıklara mensup kimseler arasında iletişimin önemini vurgularlar. Bu gibi hakların kullanılması sadece(ancak) kanunla koyulan ve milletlerarası standartlara uygun olan sınırlamalara tabi tutulabilir. Milli bir azınlığa mensup olan hiçbir kimse, ülkesi içinde veya dışında temaslar yaptığı için sırf böyle bir azınlığa mensubiyetine binaen, cezai veya idari müeyyidelere tabi tutulmayacaklardır.

Basından yararlanma bakımından, herhangi bir kimse aleyhinde etnik, kültürel, dinsel ve dilsel sebeplere dayalı ayırım yapmayacaklardır. Elektronik yayın araçlarının programlarında milli azınlıkların etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliklerini dikkate almalarına yardım etmek amacıyla bu gibi araçlardan yararlanma ile ilgili bilgi sağlayacaklardır.

Milli bir azınlığa mensup kimseler arasında engelsiz temasları ve de bir azınlığa mensup olan kimselerin sınırların ötesinde kendileriyle aynı etnik veya milli kökeni, kültür mirasını veya dini inancı paylaştıkları kimselerle temas sağlamalarının ve idamesinin karşılıklı anlayışa katkıda bulunduğunu ve iyi komşuluk ilişkilerini iyileştirdiğini yeniden teyid ederler.

Bu sebeple, milli, bölgesel ve mahalli seviyede, diğerleri yanında, sınır geçişleri, tarihi abidelerin ve yerlerin korunması ve bu gibi yerleri ziyaret etme, turizmin, trafiğin iyileştirilmesi,

ekonomi, gençlerin değişimi, çevre korunması ve bölge komisyonlarının kurulması konularında sınırötesi işbirliği düzenlemelerine teşvik ederler.

Ayrıca, milli azınlıkların yaşadığı yerlerde milli azınlık sorunları tartışma, bu gibi konularda tecrübe değişiminde ve tekliflerinde bulunma hususunda gayri - resmi çalışma düzenlemelerinin (mesela, hem katılan devletler içinde hem de bu gibi devletler arasında seminerler ve komiteler, yapılmasını teşvik edeceklerdir.

Milli azınlıkların fiili durumları hakkındaki bilgileri iyileştirmek amacıyla, katılan devletler isteğe bağlı olarak AGİK sekreterliği vasıtasıyla diğer katılan devletlere kendi ülkelerindeki azınlıkların durumu ve de o husustaki milli politika hakkında bilgi dağıtacaklardır.

Katılan devletler, Milli azınlıklar AGİK Uzmanlar Toplantısı Genel Kurulunda yapılan konuşmaların kamuya duyurulmasını istedikleri kopyalarını AGİK Sekreterliğinden tevdi edeceklerdir.

Katılan devletler, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi temsilcilerinin Cenevre Milli Azınlıklar Uzmanlar Toplantısına Yaptıkları katkıları takdir etmektedirler. Bu örgütlerin çalışma faaliyetlerinin AGİK'in Milli azınlık sorunlarını incelemesinde sürekli bir önemi haiz olacağını not ederler.

Katılan devletler, milli azınlıklarla ilgili sorunları ele almada münasip AGİK mekanizmalarının önemli olacağını not ederler. Ayrıca AGİK İnsani Boyut Konferansı 3. Toplantısının İnsani Boyut Mekanizmasının Genişletmeyi incelemesini tavsiye ederler. Milli azınlıklara mensup olan kimselerinkiler de dahil olmak üzere bireylerin haklarının korunmalarına olan katkılarını iyileştireceklerdir.

Nihayet Katılan devletlerin temsilcileri Toplantının İcra Sekreterinden bu raporu AGİK İnsani Boyut Konferansının üçüncü toplantısına gönderilmesini rica ederler. Katılan devletlerin temsilcileri, Cenevre toplantısının mükemmel organizasyonu için ve toplantıya katılan delegasyonlara gösterilen sıcak misafirperverlik için İsviçre halkı ve hükümetine derin şükranlarını ifade ederler.

10- EĞİTİMDE AYRIMCILIĞA KARŞI SÖZLEŞME (PARİS, 1960)

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür örgütü tarafından alınmış ve imzalanmıştır¹⁸. Sözleşmenin amacı bakımından ayrımcılık terimi: "...ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş ulusal ya da toplumsal köken, ekonomik koşul ya da doğuş temeli üzerinde, eğitimde davranış eşitliğini kaldırmak ya da bozmak amacı ya da sonucuyla ve özellikle a) Herhangi bir kişi ya da grubu eğitim görmekten yoksun bırakmak, b) Herhangi bir kişi ya da grubu standart bir eğitimle sınırlamak.

İhtilaflar Adalet Divanı'nda çözülecektir.

11- HER TÜRLÜ İRK AYRIMCILIĞININ KALDIRILMASI ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ (NEWYORK, 1965)

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın gayretleriyle gerçekleştirilmiştir¹⁹. Sözleşmenin başkanlık kısmında bu alana ilişkin bir çok atıflar yapılmaktadır. Sözleşmenin 1. maddesinde "ırk ayrımcılığı" ifadesinin ne anlama geldiği şöyle açıklanmıştır: " Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel alanda ya

18 Sözleşmenin metni için bkz. SENCER, M., Belgelerle İnsan Hakları, İstanbul 1988, s.276

19 Sözleşmenin metni için bkz. Ibid., s.97

da toplum yaşamının başka bir alanında insan hakları ve temel özgürlüklerin eşitlik temeli üzerinde tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanmayı önlemek ya da zedelemek amaç ya da sonucuyla ırk, renk, soy ya da ulusal etnik kökene dayalı herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlamada bulunma anlamına gelir."

"Taraf her devlet, kişilere, kişi gruplarına karşı ırk ayrımcılığı eylem ve uygulamasına girişmeyi ulusal ya da mahalli tüm resmi mekanların ve kamu kurumlarının bu yükümlülüğe uygun davranmasını sağlamayı üstlenir" (md.2/a).

"Taraf her devlet, kişiler ya da örgütlerce ırk ayırımı yapılmasını arkalama, koruma ya da desteklemekten kaçınmayı yüklenir" (md.2/b).

"Taraf her devlet, hükümet politikasıyla ulusal ve mahalli politikalarını gözden geçirmek ve nerede ırk ayrımcılığı oluşturan ya da bunu sürdüren yasa ya da düzenlemeler varsa bunları değiştirmek, kaldırmak ya da hükümsüz saymak üzere etkin tedbirler alır" (md.2/c).

"Taraf devletler, ırk ayrımcılığını kınayarak, yargı yetkileri içinde bulunan ülkelerde bu nitelikleri tüm uygulamaları yasaklar ve kökten yok eder." (md.3)

Sözleşmeye taraf devletlerden seçilecek 18 kişilik bir Irk Ayrımcılığı Kaldırma Komitesi kurulmuştur. Komite, taraf devletlerden aldığı bilgilere ve kendi araştırmalarına dayanarak zaman zaman Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine raporlar sunmaktadır. Gerekirse bir Uzmanlaşma Komisyonu kurulur. Komisyon konuyu enine boyuna inceledikten sonra taraflar arasındaki soruna yer veren ve dostça çözüm yolunu gösteren bir rapor hazırlayarak Komiteye sunar.

12- KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ (NEW-YORK, 1979)

Birleşmiş Milletlerin girişimiyle hazırlanmıştır²⁰. Kadınlara karşı yapılan muhtelif ayrımları önlemek amaçlanmıştır. Sözleşmenin ihlali durumunda takip amacıyla Kadınlara Karşı Ayrımı Ortadan Kaldırma Komitesi kurulmuştur (md. 17).

13- TUTUKLULARA EN AZINDAN UYGULANMASI GEREKEN DAVRANIŞ STANDARTI KURALLARI (1955)

Bu kurallar, önce 1955'te Cenevre'de belirlenmiş; 31 Temmuz 1957'de onaylanmıştır²¹. Bu kurallar, tutuklulara davranış konusunda genel olarak geçerli sayılan ilke ve uygulamaları tesbit etmekte ve gözaltında ya da tutuklu bulunanların kötü muamelelere karşı korunması amacıyla Birleşmiş Milletlerce uygun görülen asgari şartları dile getirmektedir. Bu kuralların uygulanmaya geçirilmesini takip için 1975'te Komite kurulmuştur.

14- İŞKENCE VE BAŞKA ZALİMCE, İNSANLIK DIŞI YA DA ONUR KIRICI DAVRANIŞ YA DA CEZAYA KARŞI SÖZLEŞME (NEWYORK, 1984)

Birleşmiş Milletlerin girişimiyle hazırlanmıştır²². Sözleşme "işkence" terimini şöyle açıklıyor: "Bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir başkası tarafından ya da

20 Sözleşmenin metni için bkz. İbid., s.119

21 Sözleşmenin metni için bkz., İbid., s.166

22 Sözleşmenin metni için bkz. İbid., s.155

onun kışkırtması ya da oluru ya da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da niyette bulunmaktır" (md.1).

Bu sözleşmeyi takip için bir Komite kurulmuştur.

Benzer bir sözleşme aynı isim altında 1987 yılında Bölgesel bazda Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde imzalanmıştır²³.

15- ÇOCUK HAKLARI BİLDİRGESİ (1959)

1924'de Cenevre'de ilk kez Çocuk Hakkı bildirgesi imzalanmıştır. Yine Birleşmiş Milletler Cenevre'de yeni bildirgenin²⁴ başlangıç kısmında "Bedensel ve zihinsel bakımdan henüz olgunlaşmamış olan çocuk, doğumdan önce olduğu gibi doğumdan sonra da uygun yasal korunma dahil özel gözetim ve bakıma ihtiyaç duyduğu" vurgulanmakta ve şöyle denilmektedir: "Çocuğun mutlu bir çocukluk geçirmesi ve kendisinin ve toplumun iyiliği için burada öne sürülen hak ve özgürlüklerden yararlanması amacıyla bu Bildirgeyi ilan eder ve ana-babaları, kadın-erkek herkesi, gönüllü örgütleri, yerel makamları ve hükümetleri bu hakları tanımaya ve aşağıdaki ilkeler uyarınca gidecek alınacak yasal ve başka önlemlerle bu hakları gözetmeye çağırır."

Bildirgenin 1. maddesi şöyle diyor: "Her çocuk, kendisinin ya da ailesinin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ve başka bir statü bakımından herhangi bir ayırım yapılmaksızın bu haklara yetkilidir."

Bundan sonra çocukları özel olarak korumaya yönelik haklar sıralanmıştır.

Tüm bu sıralanan ve Birleşmiş Milletlerin öncülüğü ile

23 Sözleşmenin metni için bkz. İbid., s.468

24 Bildirgenin metni için bkz. s. 267

imzalanan sözleşmelerin benzerleri Avrupa, Amerika ve Afrika İnsan Hakları Belgeleri doğrultusunda bölgesel planda da imzalanmıştır.

V- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

1- Çin'in Doğu Türkistan halkına yapmış olduğu muamelelerin İnsan Hak ve Hürriyetlerine aykırı olduğu çok açıktır. Zira, insanların doğuştan kazandıkları bir takım hak ve hürriyetler en tabii haklarıdır. Bunlar hiç bir ülke tarafından halkına bahşedilmemiştir. Yaşama hakkının, vücut bütünlüğünün olmadığı bir ülkede diğer hiç bir hak ve hürriyetin kıymeti olamaz. Yaşayan insanlara karşı yapılan işkence, keyfi yakalama ve tutuklama, sövme ve hakaretler, edebe aykırı olarak yapılan teşhis, çocuklara ve kadınlara uygulanan eylemler, kısırlaştırma, tıp dışı yollarla yapılan kürtaç vs. birlikte düşünüldüğünde, Doğu Türkistan halkına yapılanların tam bir Jenosit: (Soykırım) olduğu ortadadır.

2- Durum böyle olunca, milletlerarası alanda ne yapılabilir? Bir defa belirtelim ki, artık insan hakları alanında dünya ortak bir takım ilkeleri belirlemiştir. Hiçbir devlet "bu benim insanım size ne" diyememektedir. Yine bilinmektedir ki, devletleri insan hakları ile suçlamak, onları milletlerarası platformda güç durumda bırakmaktadır. Bu alanda suç işlemek istese bile, bunun gizli kalmasını arzulamaktadır. Ne var ki, bugün gelişmiş olan iletişim teknolojisi karşısında Devletlerin bunu tam olarak gizleyemedikleri görülmekte, tabir caizse "er geç kokusu çıkmaktadır".

3- Şu halde yapılacak iş Çin'in yapmış olduğu bu zulmü mutlaka dünya kamuoyuna duyurmaktır. Bunun en önemli yolu çarpıcı sahnelerin fotoğraflarını dünya basınına bir şekilde nakletmektir.

Bunun dışında Çin hakkında Milletlerarası yaptırım mekanizmaları çalıştırılabilir mi? Bilindiği gibi Avrupa ve

Amerika İnsan Hakları Sözleşmeleri bölgesel bazda İnsan Hakları İhlallerini İnsan Hakları Komisyonu veya Adalet Divanı yoluyla takip etmektedir. Bu denetimde etkili olduklarını söylemek mümkündür. Ancak, Çin bu tür bir bölgesel oluşum içinde bulunmadığından böyle bir mekanizmayı çalıştırmak mümkün olamamaktadır. Bu durumda konuyu ancak Birleşmiş Milletler bünyesinde ele almak gerekir. Yukarıda özetleyerek belirttiğimiz gibi Birleşmiş Milletler girişimiyle insan hakları alanında bazı belgeler imzaya açılmıştır. Ne var ki, Çin bunların neredeyse tamamını imza etmemiştir. Tesbit ettiğimiz kadarıyla sadece 1948'de imzalanan ve 1951'de yürürlüğe giren Jenosit'in Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşmeyi imzalamıştır. Esasen, Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı muamelenin sistematik bir soykırım olduğunda şüphe yoktur. Bu sözleşmeden yukarıda bahsettik. Kanaatimizce yapılacak ilk iş Çin'in bu sözleşmeye aykırılıkları gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni ya da Genel Kurulunu harekete geçirmektir.

Her ne kadar Çin, Güvenlik Konseyi'nin "veto" hakkı olan beş daimi üyesinden biri ise de, kendileri ile ilgili konularda bu yetkilerini kullanamamaktadırlar (md.27/3). Burada bir hususu belirtmek gerekir ki, veto hakkı sadece Çin'in insan hakları konusunda ihlallerinin tesbit edilmesine karşı kullanılmamaktadır; yoksa, neticede bir somut yaptırım uygulanacaksa (ör. ekonomik ambargo gibi) o zaman veto hakkını kullanabilir ki, Çin aynı zamanda Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna getirilebilir. Keza, Adalet Divanı'na intikal ettirilebilir. Tabii ki, bütün bu yolları ancak devletler çalıştırabilir. Veto yetkisi yüzünden Güvenlik Konseyi'nin tıkanması durumunda çözüm yolu olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 377 (V) sayılı ve 3 Kasım 1950 tarihli "Barış İçin Birleşme Kararı"na gidilir²⁵. Genel Kurul, esas itibariyle, bir tartışma ve müzakere organıdır. Güvenlik Konseyi milletlerarası barış ve güvenliği

25 Kararın metni için bkz. GÜNDÜZ, A., a.g.e., s.58

koruma ile ilgili asli görevini yaptığı sürece ihtilafli konuları tartışsa bile, bu konularda karar alamaz. Meğer ki, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemiş ola (md.12).

1950'li yıllarda Kore hadisesi sırasında, Güvenlik Konseyi'nde "veto" yetkisinin kötüye kullanıldığı ve milletlerarası uyuşmazlık konusunda kararların alınmadığı görülünce, Genel Kurul'un devreye sokulması çareleri alınmıştır. İşte "Barış İçin Birleşme Kararı" bu amaçla Genel Kurul tarafından 1950 yılında 302. toplantısında kabul edilmiştir. Buna göre "Güvenlik Konseyi Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası ile ilgili görevlerini, veto yetkisinin köküye kullanılması dolayısıyla yerine getirmese, Genel kurul barışın ihlal edilmesi veya saldırı fiilinin varlığı halinde, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dahil, üye devletlere uygun olan tedbirleri tavsiye etmek için meseleyi derhal ele alacaktır. Bu kararın, Birleşmiş Milletler Şartı'nı fiilen ve usulüne aykırı bir şekilde değiştirdiği görüşü ileri sürülmüştür. Ancak, Genel Kurul zaman zaman bu karara dayanarak tavsiyelerde bulunmuştur. Bu işi Barış Gözlem Komitesi yürütmektedir.

Belirttiğimiz gibi, Çin'in yukarıda özetlediğimiz birçok belgeye imza atmamış olması bu mekanizmaların çalışmasını bir hayli zorlaştırmıştır. Fakat Çin'in bir Birleşmiş Milletlerin Kuruluş amacı ve statüsünde insan haklarını korumak, mazlum milletlere ve topluluklara yardımcı olmak belirtilmiştir. Nitekim, 3. maddede Birleşmiş Milletlerin amacı şöyle tesbit edilmiştir: "Milletlerarasında, milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi geleceğini kendilerinin belirleme hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barışının sağlamaştırılması için elverişli her türlü diğer tedbirleri almak; ekonomik, sosyal, fikri ve insani mahiyetteki milletlerarası davaları, çözerek ve ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek, milletlerarası işbirliğini geliştirmek, milletlerin bu müşterek

amaçlara doğru sarfettikleri gayretlerin ahenkleştiği bir merkez olmak" Yine Andlaşma Metni'nin 55. maddesi ise benzer amaçları ifade ettikten sonra, Şöyle denilmektedir: "İrk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünya da bilfiil sayđı gösterilmesini kolaylaştırmak."

Çin, Birleşmiş Milletler üyesi olarak bu ilkelerin altına imzasını atmıştır. Hiçbir şey yapılmasa bile bu hükümlerden hareket edilerek Doğu Türkistan meselesi Birleşmiş Milletler'e götürülebilir.

Şunu da biliyoruz ki, İnsan hakları alanında Devletler çifte standart uygulamakta ve insan haklarını politize etmektedir. Gerçekten bugün İnsan Haklarının siyasallaşması olgusu ile karşı karşıya bulunuyoruz. Uluslararası ilişkilerde, özellikle Birleşmiş Milletler bünyesi içinde devletlerin insan hakları konusunda tutum ve davranışlarını belirleyen başlıca etken politika etkeni olmaktadır. Bu alanda devletler pasif ve hareketsiz kalmakta, ya da harekete geçmeden önce birtakım siyasi konjoktür hesaplarına girişmektedirler. İnsan haklarını ihlal ettiği ileri sürülen devlet, dünyadaki ittifak sistemleri veya nüfuz bölgeleri içinde hangi "kampta" yer alıyor? Bizden mi, değil mi? Girişimde bulunmak milli çıkarlar açısından yarar olur mu olmaz mı? Bundan bir ters tepki doğar mı doğmaz mı? Siyasi bir avntaj sağlar mı sağlamaz mı? İşte genellikle devletlerin, özellikle de büyük devletlerin tutum ve davranışlarını etkileyen hesaplar bunlardır. Ve bu hesaplar yüzünden çoğu zaman kendilerine düşen ve beklenen "İnsan haklarının gözetecisi" rolünü oynamakta çekingen davranmaktadırlar.

Devletler arası ilişkilerde sürüp giden çıkar çatışmalarının, bloklaşmanın ve karşılıklı güvensizlik havasının, insan haklarının gelişmesi açısından elverişli bir ortam oluşturduğu söylenemez. Bir devletin, uluslararası

mekanizmalardan insan haklarının sağlanması amacıyla değil de, sırf çıkar çatışması içinde bulunduğu başka bir devleti "köşeye sıkıştırmak" ve onu zor durumda bırakmak amacıyla yararlanmaya kalkışmasının, insan haklarına dünya ölçüsünde geçerlilik kazandırma çabalarını olumsuz yönde etkileyeceğinden, şüphe edilmemelidir. Nitekim, bu yöndeki kaygılar Birleşmiş Milletler çerçevesinde oluşturulan sözleşmelerde daha etkin bir denetim sisteminin kabulü konusunda devletleri isteksiz ve çekingen davranmaya zorlamıştır.

Böyle olmakla beraber, bir gerçeğin altını da çizmek gerekir: Günümüzde insan hakları konusu bir "iç mesele" olmaktan çıkmıştır. O, artık milli sınırları aşan, milletlerarası alanı ilgilendiren bir konudur. Bugün hemen hemen hiçbir devlet, herhangi bir sözleşmeye bağlı olmasa bile, insan hakları konusunda tamamen kendi başına buyruk hareket edemiyor. "Vatandaş benim vatandaşım değil mi, istediğimi yaparım, kimse bana karışamaz" demek, diyebilmek giderek güçleşiyor. Bunu çağımızın önemli bir gelişmesi olarak kabul etmek gerekmektedir. Uygarlık bu yolda ilerledikçe "egemenlik" ve "içişlerine karışmama" gibi kavramlar da ister istemez etkisini kaybetmektedir.

Doğu Türkistan'da yapılan insan hakları ihlallerini önlemede yukarıda sırladığımız bazı kolaylık ya da güçlüklerle karşılaşılacaktır. Devletlerin bu tür politik yaklaşımları karşısında "Devlet dışı Uluslararası Baskı Kuruluşları" olarak isimlendirilen "İnsan Hakları Gönüllü Bekçileri" olarak vasıflandırılan, bir takım sivil insan hakları kuruluşlarından yararlanmak mümkündür²⁶.

Hiçbir devlete bağlı olmaksızın tümüyle özel nitelikte

26 Bu hususlar hakkında bkz. KAPANI, M.; İnsan Haklarının Uluslararası boyutları, İstanbul 1987, s.67-74

kişiler ve gruplarca meydana getirilen bu gönüllü kuruluşlar (kısaca NGO) insan hakları ile ilgili çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler. Dünya ölçüsünde insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla çaba harcayan bu örgütlerin hayli etkili oldukları da görülüyor. Herhangi bir resmi sıfatları olmadığı halde bunların nasıl olupta etki sağlayabildikleri akla gelebilir. Bu sorunun karşılığını şurada aramak gerekir sanırız: Günümüzde genel olarak devletler, demokratik olsun ya da olmasın dünya kamuoyunda "insan haklarına saygılı görünmek" konusunda oldukça hassas davranmaktadırlar. Hiçbir devlet dışarıya karşı açıktan açığa insan haklarını çiğnediği görüntüsünü (imajını) vermek istemiyor ve bundan olabildiğince kaçınıyor. İşte devletlerin, bu alanda nisbi de olsa gösterdikleri duyarlılıkları, uluslararası gönüllü kuruluşların en büyük kozunu oluşturmaktadır. Bu kozu kullandıkları başlıca yöntemleri de, devletlerin kendi ülkelerinde insan haklarına gerçekten saygılı olmalarını sağlayacak biçimde dıştan bir kamuoyu baskısı kurmak istiyor. Devlet dışı gönüllü kuruluşlar, bu yöntem bakımından "uluslararası baskı grupları" olarak nitelendirmek herhalde yanlış olmaz.

Herbiri insan hakları ile ilgili değişik alanlarda çalışmalarını yoğunlaştıran devlet dışı kuruluşlar adeta aralarında işbirliği yapmışçasına gayret gösterirler. Sayıları da oldukça fazladır. Bunların en önemlilerinden bazıları şunlardır:²⁷

1- Uluslararası Kızılhaç Komitesi:

Bu tip kuruluşların en eskisi sayılır. 1863 yılında Henri Duanant tarafından İsviçre'de kurulan ve o günden bugüne gelişerek çalışmalarını sürdüren bu komite, tamamen apolitik, sırf insancıl amaçlarla hizmet veren bir örgüttür. Başlıca çalışma alanı, savaş esirlerinin ve yaralıların korunmasıdır.

27 Bu hususlar hakkında bkz. KAPANI, M; a.g.e. s.67-74

Bu konularda savaş dönemlerinde taraf devletlerin uymakta zorunlu oldukları kuralları belirleyen 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasını denetler. Bu arada, zaman zaman siyasi tutukluların buldukları cezaevlerinin denetlenmesi gibi, görevler üstlendiği de görülmektedir.

Bu kuruluş, çalışmalarında diğer devlet dışı kuruluşlardan farklı olarak kamuoyu baskısı oluşturma yöntemine başvurmaz ve "sessiz diplomasi" yolunu tercih eder. Uluslararası standartlara aykırı bir durum tesbit ettiği zaman, bu konuda düzenlediği raporu doğrudan doğruya kısmen ve sadece kendi işine gelen bölümlerini yayınlanması halinde, raporu tümüyle dünya kamuoyuna açıklar.

2- Uluslararası Hukukçular Komisyonu:

Merkezi Cenevre'de bulunan bu kuruluş komünist ülkeler dışında kalan ülkelerden değişik hukuk sistemlerin temsil eden seçkin hukukçulardan oluşmaktadır. Ayrıca 60'dan fazla ülkede ulusal şubeleri vardır. Başlıca amacı "hukukun üstünlüğü" ilkesine saygı gösterilmesini sağlamak ve insan haklarını hukuk yoluyla korumaktır. Bu amaçla uluslararası kongreler, konferanslar ve seminerler düzenler. Üç ayda bir yayınlandığı periyodik dergi dışında, güncel konularda araştırmalar yapar ve raporlar yayınlar. Görülmekte olan siyasi nitelikli davalara gözlemciler gönderir. Örneğin Türkiye'de görülen Disk ve Barış Derneği davalarında olduğu gibi. Bu gözlemcilerin görevi, davanın adalete uygun bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini ve özellikle savunma hakkına saygı gösterilip gösterilmediğini tesbit etmektir.

Bunun dışında, insan haklarına aykırılık iddiaları karşısında, bu iddiaları yerinde incelemek ve rapor vermek üzere heyetler gönderirler. Bu heyetler aracılığı ile ilgili hükümetler nezdinde özel girişimlerde bulunurlar. Gereken

hallerde, insan haklarının çiğnenmemesi iddialarına ilişkin bulgularını basına açıklar.

Uluslararası Hukukçular Komisyonu, tam bir tarafsızlık ve titizlikle sürdürdüğü bu çalışmalarıyla hayli etkili olmaktadır. Uluslararası formlarda sözü edilen bu kuruluşun Birleşmiş Milletler, UNESCO ve Avrupa konseyi nezdinde "danışman statüsü"ne sahip bulunduğunu da ayrıca belirtmek yerinde olur.

3- İnsan Hakları İçin Uluslararası Birlik:

1942 yılında ABD'de kurulan bu örgüt, önceleri Avrupa'daki mülteciler sorunu ile ilgileniyordu. Daha sonraları ilgi alanını insan haklarının bütün dünyada korunmasını içine alacak biçimde genişletti. Merkezi New York'ta bulunan bu kuruluş, çalışmalarını Birleşmiş Milletler Örgütü içinde yoğunlaştırır. Zaten daha başlangıçta, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin hazırlanmasında katkısı olmuştur. Birleşmiş Milletler bünyesi içindeki insan hakları ile ilgili komisyon ve alt komisyonlarda sürekli olarak gözlemci bulundurur; danışman sıfatıyla onlara görüş ve öneriler sunar. Dünyanın çeşitli ülkelerinden kendisine yapılan başvuruları kendi imkanları ölçüsünde araştırır. Bu konularda rapor hazırlar ve basın toplantıları düzenler. Önemli bazı olaylarda, ilgili hükümetlerden olumlu bir cevap alamadığı zaman, konuyla ilgilenmesi için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne başvuruda bulunur.

4- Uluslararası Şairler, Denemeciler ve Romancılar Kulübü (PEN Kulübü):

1921 yılında İngiltere'de kuruldu. PEN, dünyanın çeşitli ülkelerindeki PEN Kulüplerinin katılmasından oluşun yazarlar birliğidir. Bu kuruluş özellikle, düşünce, anlatım ve basın özgürlüğünün sağlanması ve yazarların haklarının dünya ölçüsünde korunması uğrunda çaba gösterir. Belirli aralıklarla

düzenlenen Uluslararası PEN Kongrelerinde, öncelikle hükümetlerin yazarlar karşısındaki tutumları, sansür ve hapisteki yazarlar konuları ele alınır ve bu konularda yayınlanan çağrı ve bildirimlerle bir dünya kamuoyu oluşturulmaya çalışılır.

5- Uluslararası AF Örgütü:

Uluslararası AF Örgütü, devlet dışı gönüllü kuruluşlar içinde dünyanın birçok ülkesinde ve bu arada Türkiye'de adı belki en çok duyulan ve en fazla tanınmış olanıdır. Böyle olduğu halde, onun gerçek nitelik ve özellikleri konusunda pek sağlam bilgilere sahip bulunulduğu söylenemez.

AF Örgütü öncekilere nazaran daha yenidir. 1961'de Londra'da bir İngiliz hukukçusunun öncülüğünde kuruldu. İnsan haklarını genel bir platformda savunarak yerine, çalışmalarını belirli alanlarda yoğunlaştıran dünya çapında bir hareket ortaya çıktı. Örgüt, şiddete başvurmamış ve şiddete başvurulmuş olmasını savunmamak şartı ile, dini, dili, etnik kökeni, rengi ve inancı ne olursa olsun, sırf düşünce ve inançları yüzünden tutuklanarak hapse atılmış insanların serbest bırakılmaları uğrunda çaba gösterir.

Bunun dışında örgüt, kayıtsız ve şartsız olarak her türlü işkenceye ve ölüm cezasına karşıdır. Ayrıca, siyasi tutuklular için adil ve gecikmesiz bir yargılamadan yanadır. Haklarında herhangi bir iddia olmaksızın tutuklananlar, hiç yargılamasız tutuklu bulunanlar ya da cezaları bittikten sonra tutuklulukları sürdürülenler için çaba sarfeder. Dünyanın her yerinde, Birleşmiş Milletlerin "Evrensel İnsan Hakları", "tutuklulara davranışta standart asgari kurallar" ve "tüm insanların işkenceden ve başkaca zulmedici, insanlık dışı ya da aşağılayıcı ceza ve davranışlardan korunmasına ilişkin bildirisinde uyulmasını sağlamaya çalışır.

Örgüt statüsü gereğince, bu çalışmalarını herhangi bir hükümet, siyasi grup, ideoloji, ekonomik çıkar ve dinsel inançtan bağımsız olarak sürdüren ülkeler ve rejimler arasında bir ayırım yapmaksızın ve taraf tutmaktan titizlikle kaçınmaya çalışır.

AF Örgütünün çalışma ve yöntemleri oldukça değişik ve ilginçtir. Londra'daki Genel Sekreterlik daha çok bir bilgi toplama ve koordinasyon merkezi olarak görev yapar. Düşünce tutuklularının serbest bırakılması uğrunda asıl çabalar, dünyanın çeşitli ülkelerinde kurulmuş küçük çalışma gruplarınınca yürütülür. Bunlara "Koruma Grupları" adı verilmektedir. Bugün dünya'da 50'den fazla ülkede, AF Örgütünün bu ülkelerde mevcut Ulusal Şubelerine bağlı olarak çalışan 3000'i aşkın korumu grubu vardır. Ayrıca, 150'yi aşkın ülkedeki üyelerinin, destekleyicilerinin ve abonelerinin sayısı 50.000'i bulmaktadır. Genel Sekreterliğin araştırma bürosuna her ay koruma gruplarına, batıdan, komünist ülkelere ve üçüncü dünya ülkelerinden birer tane olmak üzere üç tutuklunun adı verilir. Böylece, politik ve ideolojik farklılıklar arasında bir denge gözetilmesi çalışılmaktadır. Koruma Grupları, kendilerine adları bildirilen tutukluların salıverilmesini sağlamak için çeşitli yollardan çaba gösterirler. Bu yollardan biri de tutuklunun bulunduğu ülkenin yöneticilerine tek tek kişisel mektuplar göndermektir. Böylece ilgili sorumlulara her ay dünyanın dört bir köşesinden binlerce, onbinlerce mektup yağar. Bu sürekli mektup yağmurunun çoğu zaman küçümsenmeyecek psikolojik bir etki doğurduğu söylenebilir. AF Örgütünün ilgili hükümetleri güç durumda bırakmamak için açık rakam vermekten kaçınmasına karşın, bugüne kadar 10.000 dolayında siyasi tutuklunun serbest bırakılmasını sağladığı tahmin edilmektedir.

Bu faaliyetlerine ek olarak, dünyanın çeşitli ülkelerinde insan haklarının durumu ile ilgili olarak yayınladığı yıllık raporlar dışında, belli zamanlarda, belli ülkelerde insan

haklarının sistematik olarak çiğnenmesine kamuoyunun dikkatini çekmek üzere özel raporlar yayınlar. Ayrıca ölüm cezalarının kaldırılması gibi belli konularda kampanyalar açar.

Uluslararası AF Örgütü hakkında şimdiye kadar iyi kötü pek çok şey söylenmiştir. Bu örgütün hükümetlerle arası pek iyi değildir. Tabii bu rejimlere ve tutumlara göre az veya çok değişir. Bazı ülkelerde, bu arada Sovyetler Birliği'nde AF Örgütü "afaroz" edilmiştir. Bu ülkede ona bağlı şube açılmasına asla Koruma Grupları kurulmasına izin verilmez.

AF Örgütü'nün siyasi kimliği ve tarafsızlığı da tartışma konusu olmuştur. Ancak bu konudaki görüşler hayli çelişkilidir. Sağcı iktatörlüklere göre faşist eğilimli askeri yönetimlere göre bu örgüt "solcu" bir kuruluştur; hatta "uluslararası kominizmin bir ajanıdır". Buna Rusya Komünist Partisi'nin organı olan Pravda Gazetesi, onu "batı dünyasının antisovyet propagandası yapan önde gelen kuruluşlardan biri" olarak nitelendirmiştir.

Türkiye'de genellikle olağanüstü dönemlerde adını duyuran AF Örgütü hakkında iktidar çevrelerinde pek olumlu düşünceler beslendiği söylenemez. 12 Eylül'den sonra işkence konusunda yayınlamış olduğu rapor büyük tepki uyandırmış ve ona "kasıtlı olarak asılsız iddialarda bulunan bir fesat örgütü" olarak bakılmıştır. Ancak, aradan bir süre geçtikten sonra aynı örgüt, bu defa Bulgaristan'da Türklere karşı yapılan insanlık dışı baskıları belgeleyerek kınayan bir rapor yayınladığı zaman, tutum biraz değişmiş ve bu rapora TRT'de geniş yer verilmiştir.

Tüm bu çalışmaları karşılığında AF Örgütü 1977'de Nobel Barış Ödülü'ne layik görüldü.

6- Fransa'da Yeşiller Harekatı

Bu kuruluş çevreyi korumada öncülük etmektedir. Özellikle nükleer denemelere karşı mücadele vermektedir.

Çin'in bu tür faaliyetlerine karşı da bu kuruluş harekete geçirilebilir.

Netice itibariyle, Doğu Türkistan'da insan hakları alanında soykırıma yönelik açık ihlaller ve yapılan işkence ve zulmü bir şekilde milletlerarası platforma taşımak ve dünya kamuoyuna mal etmek şarttır. Bölgesel andlaşmalardan başlayarak, Birleşmiş Milletlerin girişimiyle imzalanmış olan sözleşmeler bir şekilde çalıştırılmalıdır. Bu amaçla her türlü iletişim araçlarından yararlanırken, insan hakları alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşları da harekete geçirmek gerekmektedir.

Türkiye'yi olur olmaz meselelerle dünya kamuoyunda köşeye sıkıştırmaya çalışan tüm milletlerarası örgütleri Çin'deki soykırıma seyirci kalmamaya davet ediyoruz.

Elbette ki, Doğu Türkistan'da gerçek çözüm, tıpkı Sovyet Rusya'da olduğu gibi yapılacak bir demokratikleşme süreci ile bağımsızlığın sağlanmasıdır. Yani Çin'de ekonomik alanda görülen liberalleşme siyasi alanda da yapılmalıdır. Esasen Çin'in başka da çaresi yoktur. Zira sorun sadece Doğu Türkistan sorunu değildir; Çin içinde özerk bölgelerde tüm bu sorunlar farklı boyutlarda da olsa yaşanmaktadır. Demokratikleşme meselesi Çin'in kendi halkı için de sözkonusudur. Kısacası er-geç bu süreç tamamlanacaktır. Ne var ki, bunun tamamlanmasına kadar milletlerarası platformda gerekli mücadele, yukarıda belirttiğimiz doğrultuda sürdürülmelidir. Bir Türk topluluğunun kurulması ve bunun 21. yüzyılda gerçekleşeceği ümidi Türk Dünyasının tüm ortak sorunlarının çözümü için beklenmektedir. Ancak bunun sağlanması için de "Güçlü Bir Türkiye" şarttır.